

Aan de slag met schuldpreventie

Een handreiking voor gemeenten

Vereniging van Nederlandse Gemeenten

Nassaulaan 12
2514 JS Den Haag

Colofon

Titel van het werk : Aan de slag met schuldpreventie

Datum van publicatie : 7 oktober 2024

Uitgave : Het programma Verbinden Schuldendomein

Versiebeheer

Versie	Datum	Gewijzigd door	Belangrijkste wijzigingen
1.0	7 oktober 2024	n.v.t.	n.v.t.

Inhoud

1.	Inleiding	4
2.	Wat is preventie?.....	10
3.	Het belang van schuldpreventie	18
4.	Gezond financieel gedrag	24
5.	Een integrale aanpak op preventie	31
6.	Het speelveld en de rolverdeling.....	33
7.	Effectief samenwerken in de keten	40
8.	Het vormgeven van effectief preventiebeleid	44
9.	Aan de slag met life events	57
10.	Aan de slag met financiële educatie	62
11.	Literatuuroverzicht.....	74
	Bijlage I Gerelateerde onderwerpen.....	76

1. Inleiding

Aanleiding

Financiële problemen of problematische schuldsituaties grijpen diep in op het persoonlijk leven van inwoners. Het hebben van geldzorgen en schulden leidt tot stress en kan negatief uitwerken op diverse leefgebieden, bijvoorbeeld op het gebied van gezondheid, participatie, gezinsrelaties, mentale vermogens, eenzaamheid en arbeidsproductiviteit.

“Voorkomen is beter dan genezen” is dan ook het uitgangspunt bij preventie. Gemeenten realiseren zich dat schuldpreventie een volwaardig onderdeel is van integrale schuldhulpverlening. Door te investeren in bewustwording, vaardigheden en wilskracht bij inwoners om de eigen financiën op orde te hebben en houden, kunnen problematische schuldsituaties voorkomen worden. De praktijk blijkt echter weerbarstig. Financieel gezond gedrag wordt namelijk door heel veel factoren beïnvloed.

Inzetten op schuldpreventie is het meest effectief wanneer gemeenten dit integraal oppakken en samenwerken met partners, zowel binnen de gemeentelijke organisatie als daarbuiten. Gemeenten kunnen preventie op vele manieren oppakken. Twee belangrijke invalshoeken voor effectieve schuldpreventie zijn financiële educatie en life events. Het programma Verbinden Schuldendomein ondersteunt gemeenten op deze twee onderwerpen.

Het kabinet Rutte IV wilde ervoor zorgen dat mensen in de knel zich gezien en gehoord voelen, betere hulp krijgen en kunnen rekenen op bestaanszekerheid. De meerjarige en interdepartementale [aanpak geldzorgen armoede en schulden](#) (AGAS) had tot doel om de bestaans- en inkomenszekerheid beter te borgen. Dit is vertaald in drie kwantitatieve doelstellingen:

- Een halvering van het aantal mensen in armoede in 2030 (t.o.v. 2015).
- Een halvering van het aantal kinderen dat in armoede opgroeit in 2025 (t.o.v. 2015).
- Een halvering van het aantal huishoudens met problematische schulden in 2030 (t.o.v. 2015).

Om deze ambitie te bereiken ligt de focus op drie speerpunten: verbeteren van de schuldhulpverlening, tegengaan van niet-gebruik van voorzieningen en preventieve. Onderdeel van deze preventieve aanpak is het bevorderen van verantwoord financieel gedrag door financiële educatie aan jongeren en het inzetten op preventie bij life events.

Het voorkomen van schulden vraagt een nauwe samenwerking met partners binnen en buiten gemeenten. Gemeenten hebben een duidelijke rol bij schuldpreventie en tegelijkertijd kunnen zij deze opgave niet alleen oppakken. Schuldpreventie vraagt om een gezamenlijke aanpak met lokale partners. Doordat gemeenten op grond van de Wgs verplicht zijn om een beleidsplan op te stellen, met onder andere preventie als onderdeel, kunnen zij de regierol pakken in het vormgeven/versterken van het schuldpreventiebeleid.

De gemeente is de regievoerder en gesprekspartner voor alle betrokken partijen. Ketenpartners hebben ieder een eigen expertise en taken die grotendeels complementair zijn aan elkaar. Door te

verkennen waar elkaars behoeften, mogelijkheden en uitdagingen liggen kan integraal gekeken worden naar schuldpreventie en kunnen interventies vanuit samenwerking opgepakt worden.

Om een preventieve aanpak op te zetten of te versterken, is het belangrijk om inzicht te krijgen in wat er al georganiseerd is op het gebied van schuldpreventie. Naast schuldpreventie vinden er ook op andere beleidsterreinen vormen van preventie plaats, bijvoorbeeld binnen het onderwijs, werk en inkomen, WMO en het jeugd domein.

Deze handreiking is opgesteld voor en in samenwerking met gemeenten om hen te ondersteunen bij het vormgeven van schuldpreventie. Bij diverse gemeenten en ketenpartners is tijdens samenwerkingsessies, individuele gesprekken en besprekingen geïnventariseerd wat nodig is, wat goed werkt en waar de uitdagingen liggen op het gebied van schuldpreventie. Wij bedanken alle gemeenten voor hun input.

Doel en scope handreiking

Het doel van deze handreiking is om gemeenten op weg te helpen om, in samenwerking met ketenpartners, schuldpreventie structureel vorm te geven in de gemeentelijke dienstverlening of verder te versterken.

In deze handreiking wordt ingegaan op schuldpreventie in algemene zin. Daarnaast is er specifiek aandacht voor twee onderdelen hiervan, namelijk life events en financiële educatie.

LE Life events

Inwoners maken vele life events mee: een ingrijpende gebeurtenis in het leven. Het ene life event heeft grotere gevolgen dan het andere. Voor deze handreiking richt de VNG zich op 16 life events. Deze 16 zijn gebaseerd op een uitvraag die VNG heeft gedaan bij gemeenten en op keuzes van Wijzer in Geldzaken, Nibud en de Rijksoverheid. Er zijn uiteraard meer life events te benoemen. Gemeenten kunnen inwoners ondersteunen door rondom life events informatie te bieden in samenwerking met partners in de gemeente en daarmee proberen te voorkomen dat financiële problemen ontstaan.

FE Financiële educatie

De VNG richt zich in deze handreiking voor het onderdeel financiële educatie op de samenwerking met scholen voor voortgezet onderwijs (vo) en middelbaar beroepsonderwijs (mbo) voor jongeren in de leeftijdscategorie 12 tot 27 jaar.

Door in te zetten op financiële educatie lopen jongeren op latere leeftijd minder risico op financiële problemen. Voor deze financiële educatie zijn gemeenten afhankelijk van de samenwerking met scholen. Financiële educatie voor deze groep kan immers niet door gemeenten worden opgelegd of afgedwongen, zij zijn daarin afhankelijk van hoe scholen dat in hun curriculum opnemen. Door de samenwerking te zoeken met scholen en hen te ondersteunen in het opzetten van financiële educatie kunnen gemeenten stimuleren dat dit onderwerp door scholen wordt opgepakt.

Met financiële educatie wordt in deze handreiking alle activiteiten bedoeld, die erop gericht zijn om de financiële vaardigheden van jongeren 12-27 jaar op het vo en het mbo te vergroten. Hieronder vallen onder andere: lessen op school, cursussen en workshops.

Vanaf de overgang van groep 8 naar het voortgezet onderwijs wordt van jongeren meer zelfstandigheid verwacht. Dit is ook de leeftijd dat de meeste jongeren voor het eerst in aanraking komen met financiële verantwoordelijkheid. Binnen de leeftijdscategorie 12 tot 27 jaar maken jongeren formeel gezien de transitie naar volwassenheid door. Dit loopt door tot 27 jaar omdat de hersenontwikkeling en daarmee de sociaal emotionele ontwikkeling van jongeren langer doorloopt.

Gemeenten geven aan dat de uitdaging in het vormgeven en verstevigen van financiële educatie zich richt op het vo en het mbo. Leerlingen van het vo zijn zich vaak nog onvoldoende bewust van de financiële verplichtingen en verantwoordelijkheden die op hen afkomen zodra ze 18 jaar worden. Daarnaast komen relatief veel mbo-studenten financieel op eigen benen te staan tijdens hun studie. Onderzoek van het Nibud laat zien dat meer dan een kwart van de mbo'ers te maken heeft met schulden of leningen.

Gerelateerde onderwerpen

De volgende onderwerpen hebben een belangrijke rol bij schuldpreventie, maar zijn geen onderdeel van deze handreiking. Wel is het voor gemeenten van belang om in de aanpak van schuldpreventie hier ook aandacht voor te hebben. Een uitwerking van deze onderwerpen is terug te vinden in de [bijlage Gerelateerde onderwerpen](#):

- [Inkomenszekerheid](#)
- [Basisvaardigheden](#)
- [Onbewust gedrag bij financiële keuzes](#)
- [Vroegsignalering](#)
- [Samenhang met handreiking financiële begeleiding](#)
- [Financiële educatie voor andere doelgroepen](#)

Wettelijk kader

Gemeenten zijn op grond van artikel 2 [Wet gemeentelijk schuldhulpverlening](#) (hierna: Wgs) verplicht een beleidsplan op te stellen dat voorziet in het bieden van integrale schuldhulpverlening en het voorkomen dat inwoners schulden aangaan die ze niet kunnen betalen, oftewel preventie¹. Met het gegeven kader vanuit Artikel 2 lid 3 van de Wgs, formuleren gemeenten in het beleidsplan² doelen om het aantal inwoners met (problematische) schulden te verminderen.

---

¹ Artikel 2 lid 3 Wgs

² Het plan bevat de hoofdzaken van het door gemeenten te voeren beleid betreffende integrale schuldhulpverlening en het voorkomen dat inwoners schulden aangaan die ze niet kunnen betalen.

Leeswijzer

Op basis van uw behoefte kunt via onderstaande links snel naar het juiste hoofdstuk navigeren.

I Theorie en achtergrond

- [Hoofdstuk 2](#) Wat is preventie?
- [Hoofdstuk 3](#) Het belang van schuldpreventie
- [Hoofdstuk 4](#) Gezond financieel gedrag

II Integrale aanpak in de keten

- [Hoofdstuk 5](#) Een integrale aanpak op preventie
- [Hoofdstuk 6](#) Het speelveld en de rolverdeling
- [Hoofdstuk 7](#) Effectief samenwerken in de keten

III Concrete handvatten en praktijkvoorbeelden

- [Hoofdstuk 8](#) Het vormgeven van effectief preventiebeleid
- [Hoofdstuk 9](#) Aan de slag met life events
- [Hoofdstuk 10](#) Aan de slag met financiële educatie

IV Verdieping

- [Hoofdstuk 11](#) Literatuuroverzicht
- [Bijlage 1](#) Gerelateerde onderwerpen

Als in de hoofdstukken 2 t/m 8 sprake is van een specifiek voorbeeld of verduidelijking op life events en/of financiële educatie in relatie tot 'algemene' schuldpreventie wordt dit aangegeven. In deze handreiking wordt de volgorde algemene schuldpreventie, life events en financiële educatie aangehouden.

In deze handleiding worden de volgende tekstblokken ingezet om de leesbaarheid te vergroten.

Beschrijving van een voorbeeld

Toelichting op het onderwerp

LE Life events

FE Financiële educatie

Contact

Het programma Verbinden Schuldendomein biedt implementatieondersteuning op het gebied van schuldpreventie, waaronder life events en financiële educatie. Deze handreiking maakt daar onderdeel van uit en is een levend document. Aan de hand van de ontwikkelingen, vragen en ervaringen van gemeenten wordt de handreiking regelmatig aangepast.

Het Programma Verbinden Schulden informeert gemeenten via een periodieke nieuwsbrief over de ontwikkelingen in het schuldendomein. Wilt u de nieuwsbrief ontvangen? Meld u dan aan via dit formulier: [Nieuwsbrief Schulden](#).

Persoonlijk contact? Het programma Verbinden Schuldendomein³ is van maandag t/m vrijdag voor gemeenten bereikbaar voor vragen en opmerkingen via schulden@vng.nl en tel. 070 373 8232 (van 9.00 uur tot 17.00 uur).

Het programma Verbinden Schuldendomein

De Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) heeft als hoofdambitie om bestaanszekerheid te realiseren voor alle inwoners. Dit is de basis om armoede en schulden te voorkomen en duurzame oplossingen te bieden aan inwoners met financiële zorgen. Zij moeten ervan uit kunnen gaan dat zij de best passende dienstverlening en ondersteuning ontvangen. Met het programma Verbinden Schuldendomein bieden we gemeenten handvatten en ondersteuning bij onder andere preventie en het oplossen van schulden, invordering, het samenwerken met vrijwilligers(organisaties) en het ondersteunen van specifieke doelgroepen zoals jongeren en ondernemers.

Om de gezamenlijke opgave in het schuldendomein zo efficiënt en effectief mogelijk uit te voeren, kiezen we voor een integrale aanpak met als basis: De routekaart Financiële Zorgen VNG. Met deze routekaart bieden we overzicht en een gemeenschappelijke taal aan gemeenten en ketenpartners. De routekaart is dynamisch: nieuwe ontwikkelingen, praktijkvoorbeelden en geleerde lessen worden continu toegevoegd, gedeeld en overdraagbaar gemaakt. Zo bouwen we samen integraal verder aan optimale dienstverlening voor inwoners in het schuldendomein. Kijk voor meer informatie ook op www.vng.nl/schulden.

---

³ Het programma eindigt in december 2025; er zal tijdig gezorgd worden voor borging in de bestaande VNG-organisatie.

I Theorie en achtergrond

2. Wat is preventie?

Definitie van preventie

Preventie is voorkomen dat er problemen ontstaan, of verergeren, door van tevoren in actie te komen. Er zijn vele vormen van preventie, bijvoorbeeld inbraakpreventie, gezondheidspreventie, verslavingspreventie en schooluitvalpreventie. Op het terrein van financiële gezondheid wordt de term schuldpventie gebruikt. Het doel van schuldpventie is om financiële zorgen en problemen te voorkomen en daarmee ook te voorkomen dat er belemmeringen voor participatie en/of maatschappelijke kosten ontstaan. Vanwege de persoonlijke en maatschappelijke gevolgen van schulden en armoede is het van belang om geldzorgen, indien mogelijk, te voorkomen en als ze ontstaan vroegtijdig aan te pakken.

Schuldpventie is een mix van maatregelen, activiteiten en voorzieningen die erop zijn gericht dat inwoners financieel vaardig worden en zich zo gedragen dat zij hun financiën op orde houden⁴. Onder preventie vallen ook maatregelen, activiteiten en voorzieningen die erop gericht zijn te voorkomen dat inwoners in de financiële problemen kunnen komen. Denk bijvoorbeeld aan maatregelen in de inrichting van de context waarin schulden kunnen worden aangegaan (bijvoorbeeld consumentenbescherming), of door het garanderen van voldoende inkomen (denk aan minima-voorzieningen). Het kunnen ook voorzieningen zijn om inwoners met hun financiën te ondersteunen als ze dat zelf niet kunnen.

Schuldpventie kan zich richten op inwoners die risico lopen op problematische schulden. Het kan echter ook worden ingezet bij inwoners die al schulden hebben. Dan is het doel om te voorkomen dat de problemen erger worden.

2.1.1 Interventies

De maatregelen, activiteiten en voorzieningen die in dit kader worden aangeboden, worden interventies genoemd. Een interventie is een theoretisch en praktisch weldoordachte, systematische aanpak voor preventie, ondersteuning en hulp bij specifieke risico's en problemen, in dit geval specifiek gericht op geldproblemen. Het doel van een interventie is om inwoners, of groepen inwoners, te helpen met hun problemen zodat ze in de toekomst vaardig genoeg zijn om hun problemen zelf aan te pakken⁵.

Bij effectieve schuldpventie is er niet alleen aandacht voor de financiën, maar ook voor het gedrag van inwoners. Als inwoners bijvoorbeeld een begroting maken, moet deze kloppen. Het vraagt iets van het gedrag van inwoners om zich eraan te houden (zie [hoofdstuk 4](#) over gezond financieel gedrag).

---

⁴ Aan de slag met schuldpventie | Madern & Weijers, 2016

⁵ Preventie van geldzorgen, schulden en armoede | Hogeschool Utrecht, Hogeschool van Amsterdam, Universiteit Leiden, Kenniscentrum Psychologie en Economisch gedrag (pdf, 2.762 KB)

Soorten preventie

Er zijn verschillende manieren om de vormen van preventie te ordenen. Onderscheid maken in soorten van preventie helpt gemeenten om schuldpreventiebeleid op te stellen, zodat ze doelbewust keuzes kunnen maken over de aanpak en inzet die wordt gevraagd. Door bij het opstellen van preventiebeleid gebruik te maken van een indeling, komt duidelijker naar voren hoe vormen van preventie zich tot elkaar verhouden. Welke indeling daarbij wordt gekozen hangt mede af van de keuzes die gemeenten maken en de wijze waarop mogelijk andere afdelingen preventie hebben ingedeeld. Zo is het mogelijk te ordenen naar doelgroepen, of onderscheid te maken naar interventiemethode. Ook kan worden gekeken naar de fase van de ontwikkeling van financiële problemen.

2.1.2 Indeling in fasen van ontwikkeling van het probleem

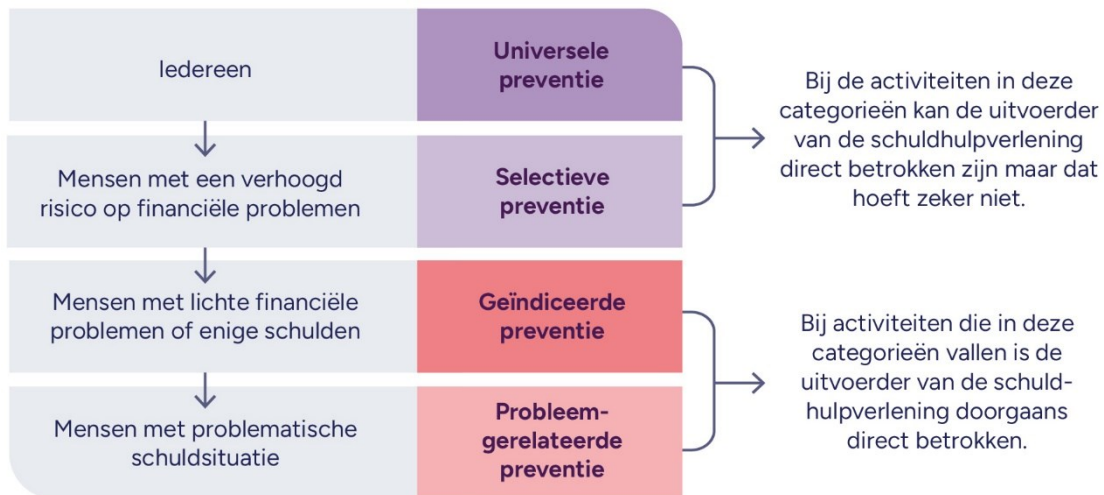
Deze indeling van schuldpreventie gebruikt de fase waarin financiële problemen zich bevinden als uitgangspunt.

1. Primaire preventie
Het doel van primaire preventie is om te voorkomen dat inwoners financiële zorgen of schulden krijgen. Primaire preventie richt zich op iedereen die risico loopt. Financiële educatie en preventie bij life events zijn een vorm van primaire preventie.
2. Secundaire preventie
Secundaire preventie is bedoeld om financiële problemen vroegtijdig te onderkennen, inwoners met financiële zorgen tijdig in beeld te krijgen en in een vroegtijdig stadium oplossingen te bieden. Voorwaarde is dat er een goed onderzoek wordt gedaan naar specifieke risicogroepen en analyse hiervan. Vroegsignalering en aandacht voor vindplaatsen van schulden zijn voorbeelden van secundaire preventie.
3. Tertiaire preventie
Tertiaire preventie richt zich op inwoners die al problematische schulden hebben. De curatieve hulp, begeleiding en andere maatregelen zijn bedoeld om bestaande problemen op te lossen. De preventieve activiteiten bestaan uit de financiële begeleiding zoals bedoeld in de [elementen basisdienstverlening](#) en het geven van nazorg. Hieruit blijkt ook het cyclische karakter van integrale schuldhulpverlening. Begeleiding tijdens het schuldhulpverleningstraject en nazorg zijn vormen van tertiaire preventie en hebben als doel om duurzame uitstroom te bevorderen en terugval te voorkomen.

2.1.3 Indeling naar doelgroep

Bij deze indeling van schuldpventie wordt er onderscheid gemaakt in doelgroepen.

1. Preventie gericht op iedereen	Bij deze vorm van preventie spreek je van universele preventie, zoals financiële educatie.
2. Preventie gericht op inwoners die weliswaar nog geen schulden hebben, maar die nadrukkelijk wel een risico lopen	Deze vorm van preventie wordt ook selectieve preventie genoemd, zoals preventie bij life events.
3. Preventie gericht op inwoners die achterstanden hebben, maar zich nog niet in een problematische schuldsituatie bevinden	Deze vorm wordt geïndiceerde preventie genoemd, zoals vroegsignalering en signalering door de ketenpartners.
4. Preventie die gericht is op inwoners die in een problematische schuldsituatie zitten	Deze vorm wordt ook wel probleemgerichte preventie genoemd, zoals financiële begeleiding.

Bron: Schuldpventiewijzer, Wijzer in geldzaken, MO groep, Divosa, ministerie van SZW, NVVK, Nibud, VNG, 2011

2.1.4 Indeling op kwetsbaarheid

De indeling op kwetsbaarheid⁶ helpt bij het beleidsterrein-overstijgend inzetten van preventieve interventies.

1. Economische kwetsbaarheid	Economische kwetsbaarheid omvat alle risicofactoren die te maken hebben met een moeizame financiële, arbeids- en/of woonsituatie.
2. Sociale kwetsbaarheid	Sociale kwetsbaarheid omvat alle risicofactoren die te maken hebben met te weinig of helemaal geen sociale ondersteuning.
3. Gezondheidsfactoren	Denk bij gezondheidsfactoren aan alle risicofactoren rond fysieke of mentale gezondheid en neurodiversiteit, die in combinatie met gebeurtenissen of situaties het risico op kwetsbaarheid vergroten.
4. Gezinssituaties	Alle gezinsvormen en (leef)omstandigheden die, al dan niet in combinatie met gebeurtenissen, het risico op kwetsbaarheid vergroten.
5. Beperkte basisvaardigheden	Dit omvat alle vormen van moeite met taal (lezen, schrijven, spreken), rekenen en het gebruik van digitale middelen.

---

⁶ [Visual De kwetsbare burger bestaat niet](#) | theRevolution, BZK, 2023

2.1.5 Indeling op interventiemethode

De indeling van schuldpreventie naar interventiemethode geeft houvast bij het ontwerpen van schuldpreventietrajecten. Het betreft de volgende vijf methoden:

1. Regelgeving en handhaving	Hierbij valt te denken aan regulering van maximale rente, of het verbieden van reclames voor gokken. Dit ligt grotendeels bij de rijksoverheid.
2. Voorlichting en educatie aan groepen	Denk daarbij aan gastlessen op basisscholen, maar ook aan publiekscampagnes zoals 'Kom uit je schuld' ⁷ of lokale campagnes.
3. Signaleren en individueel adviseren	Bij signaleren gaat het om vroegsignalering, maar ook om signalering door de keten. Ook het geven van advies bij geldvragen valt hieronder. Aan individueel adviseren kan vormgegeven worden door laagdrempelig de mogelijkheid te bieden om advies aan te vragen bij een geldloket, inlooppunten of een inloopspreekuur.
4. Ondersteunen	Deze methode gaat verder dan alleen een vraag of het signaleren. Denk hierbij bijvoorbeeld aan budgetcoaching, budgetcursussen, maar ook aan budgetbeheer of beschermingsbewind.
5. Inrichten van een fysieke en sociale omgeving die gezond financieel gedrag bevordert	Hierbij valt te denken aan de inrichting van digitale omgevingen, die aanvragen van inkomensondersteuning makkelijker maken, of aan sociale cohesie in de wijk, waarbij het vragen van hulp eenvoudiger wordt. Hierbij horen ook de opties waarbij inwoners het minst risico lopen op financiële problemen als standaard aanbieden bij keuzes van bijvoorbeeld studiefinanciering.

---

⁷ [Campagne-effectonderzoek Kom uit je schuld | SZW, 2021](#)

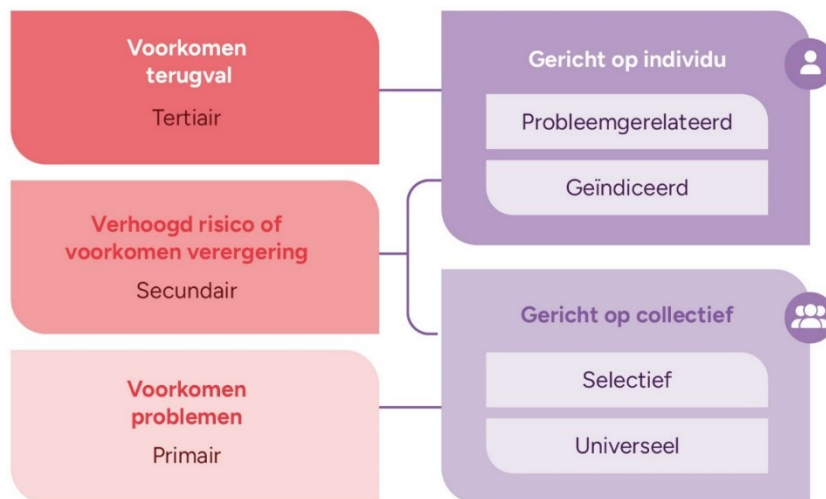

2.1.6 Combinatie van indelingen

De indelingen van fasen van probleemontwikkeling en van doelgroepen hebben een onderling verband. Dat wordt in het onderstaande figuur weergegeven.

Preventie bij life events is een combinatie van primaire en selectieve schuldpreventie omdat het zich zowel op het voorkomen van financiële problemen richt, als zich op een bepaald risico focust. Financiële educatie is ook primaire schuldpreventie, maar gecombineerd met universele schuldpreventie. Dit pleit voor een integrale aanpak van schuldpreventie ([zie hoofdstuk 5](#)).

Preventie ingedeeld naar fase en doelgroep

Bron: Jungmann & Madern, 2024

2.2 Effectiviteit van schuldpreventie

Er zijn verschillende onderzoeken gedaan naar de effectiviteit van interventies op het vlak van schuldpreventie⁸. Om de effectiviteit van een interventie te bepalen is een effectmeting noodzakelijk⁹. Daarvoor zijn drie elementen van belang:

1. Doel: wat is het beoogd effect van de interventie en voor welke doelgroep?
2. Impact: leidt de interventie op de lange termijn tot gezond financieel gedrag?
3. Werkzame elementen: de onderdelen van een interventie die bedoeld of onbedoeld ertoe leiden dat de doelgroep het gewenste gedrag kan en gaat uitvoeren.

In het rapport Preventie van Geldzorgen – 30 initiatieven¹⁰ zijn 30 Nederlandse interventies uitgebreid beschreven aan de hand van doel, impact en werkzame elementen. De interventies zijn ingedeeld naar vijf vormen van interventiemethoden:

- Signaleren, individueel advies geven en doorverwijzen
- Voorlichting en educatie
- Ondersteuning (langdurig)
- Effectief inrichten van de fysieke en sociale omgeving
- Regelgeving en handhaving

De werkzame elementen kunnen als volgt worden gedefinieerd:

- Vaardigheid om het gewenste gedrag te vertonen
  - Fysieke vaardigheid: lichaamskracht, uithoudingsvermogen
  - Psychologische vaardigheid: aandacht vasthouden
- Gelegenheid
  - Fysieke omgeving: middelen, tijd
  - Sociale omgeving: normen, waarden, rolmodellen
- Motivatie
  - Reflectie: bewust een keuze maken
  - Automatisch: impliciet, op basis van gewoontes of waarden

Gemeenten die zelf aan de slag willen om de impact van de eigen interventies te meten, kunnen gebruik maken van verschillende [tools](#) en [onderzoeken](#).

---

⁸ [Preventie: voorkomen is beter dan genezen | Hogeschool van Utrecht en Hogeschool van Amsterdam | oktober 2012. De onbenutte kracht van schuldpreventie | Tamara Madern.](#)
[Eerder uit de schulden: wat werkt? | Verwey-Jonker Instituut, Hogeschool Utrecht lectoraat Schulden en Incasso \(HU\), Centraal Bureau voor de Statistiek \(CBS\), Pharos, zes gemeenten \(Amsterdam, Arnhem, Deventer, Gouda, Haarlem en Utrecht\) en drie samenwerkingspartners \(voormalig Netwerk Sociale Inclusie, ontstaan uit samengaan van Federatie Opvang en RIBW Alliantie\), Save the Children \(SC\) en Bureau Bartels \(BB\)](#)

⁹ [Preventie van geldzorgen, schulden en armoede, verschillende typen interventies in kaart | Hogeschool Utrecht, Hogeschool van Amsterdam, Universiteit Leiden, 2024](#)

¹⁰ [Preventie van Geldzorgen – 30 interventies in kaart 2024. HvA, HU, Kenniscentrum Psychologie en Economisch Gedrag, 2024](#)

3. Het belang van schuldpreventie

Schuldpreventie maakt onderdeel uit van de integrale schuldhelpverlening. De uitvoering van schuldhelpverlening vraagt veel van gemeenten, terwijl de middelen vaak schaars zijn. Toch is de inzet op schuldpreventie juist zinvol en vraagt om een bepaalde rol van gemeenten (zie 6.3). In onderstaande paragrafen is onder andere met behulp van cijfers toegelicht waarom het belangrijk is voor gemeenten om in te zetten op schuldpreventie. Dit zijn argumenten die ook kunnen worden meegenomen in het beleidsplan.

3.1 Schuldenproblematiek is groot

De schuldenproblematiek in Nederland is groot. Hoewel er fluctuaties zijn door de jaren heen, is er een grote groep inwoners die te maken krijgt met betalingsproblemen. Hoewel er in 2023 voor veel Nederlanders sprake was van een verbetering van de financiële situatie, is er ook een grote groep waar juist het tegenovergestelde het geval was¹¹. Dat de schuldenproblematiek groot is, blijkt wel uit onderstaande cijfers. Gemeenten kunnen deze cijfers gebruiken om de urgentie van dit onderwerp te benadrukken, bijvoorbeeld in het beleidsplan. Dat inwoners zich zorgen maken over hun situatie betekent dat ze de gevolgen niet goed kunnen overzien voor de langere termijn.

Geldzorgen en geldstress

- 21 procent van de Nederlanders maakt zich in 2024 zorgen over de energierekening en de zorgkosten¹².
- 18 procent van de Nederlanders, bijna één op de vijf, heeft in 2024 te maken met financiële stress¹³.
- Bijna een op de vijf van de Nederlandse huishoudens is in 2023 zeer onzeker over de haalbaarheid van het kunnen doen van een grotere uitgave¹⁴.
- Een kwart van de Nederlanders houdt zich niet bezig met een financiële planning¹⁵.

---

¹¹ [Samen navigeren door onzekere tijden | Deloitte 2024](#)

¹² [Nationale Monitor Geldzorgen | Wijzer in geldzaken 2024](#)

¹³ [Nationale Monitor Geldzorgen | Wijzer in geldzaken 2024](#)

¹⁴ [Samen navigeren door onzekere tijden | Deloitte 2024](#)

¹⁵ [Samen navigeren door onzekere tijden | Deloitte 2024](#)

Achterstanden

- In 2024 had 32 procent van de huishoudens moeite met rondkomen¹⁶.
- Ruim 30% van de Nederlanders houdt geen geld over aan het einde van de maand¹⁷.
- 14% van de Nederlanders geeft meer geld uit dan ze binnenkrijgt¹⁸.
- Meer dan 25% heeft een te kleine buffer om onvoorziene uitgaven te doen¹⁹.
- In 2023 had 46% van de huishoudens te maken met één of meer betalingsproblemen²⁰.
- Ruim 14% van de Nederlanders staat maandelijks of altijd rood²¹.
- Het aantal huishoudens dat daadwerkelijk problematische schulden heeft is in 2023 gestegen naar 726.210 Inwoners²².

Inwoners die een life event meemaken, lopen een vergroot risico op financiële problemen. Naast de mentale ruimte die een life event van inwoners vraagt, gaan deze ook vaak gepaard met veranderingen in het inkomen en/ of de uitgaven.

De grootte van de problematiek bij life events

- Van de inwoners die werkloos worden heeft 7,1% kans op problematische schulden²³.
- Van de inwoners die uit elkaar gaan heeft 7,9% kans op problematische schulden²⁴.
- Inwoners met betalingsproblemen hebben een grotere kans om uiteindelijk te maken te krijgen met problematische schulden.

---

¹⁶ [Geldzaken in de praktijk | Nibud 2024](#)

¹⁷ [Onderzoek financiële geletterdheid, jongeren afgezet tegen het Nederlands publiek | Wijzer in geldzaken, 2023](#)

¹⁸ [Rapport rondkomen en betalingsproblemen, Ervaringen van Nederlandse huishoudens in onzekere tijden | Nibud, 2022](#)

¹⁹ [Vooral hoge inkomens sparen, kwart van Nederlanders heeft te kleine buffer | NU.nl, 26 juni 2024](#)

²⁰ [Nibud | geldproblemen in Nederland 2024](#)

²¹ [Geldzaken in de praktijk | Nibud 2024](#)

²² [Schuldenproblematiek in beeld | CBS, 2024](#)

²³ [Schuldenproblematiek in beeld | CBS, 2020](#)

²⁴ [Schuldenproblematiek in beeld | CBS, 2020](#)

Kathy heeft financiële problemen gekregen door de uitbreiding van haar gezin

“Met het krijgen van kinderen zijn ook onze lasten gestegen en raakte ik het overzicht kwijt. Dit werd nog eens versterkt door ziektebeelden van de kinderen en een verhuizing”. Haar eerste schuld had te maken met de gelden van het Persoonsgebonden Budget (PGB). Kathy beheerde zelf het PGB-geld en ondervond problemen met het bijhouden van de administratie. “Ik moest een groot bedrag terugbetalen, terwijl dat er niet meer was. Ook kreeg ik door mijn verhuizing te maken met andere instanties, zoals bijvoorbeeld de uitkeringsinstantie. Omdat dit allemaal nog moest worden aangevraagd, sloot het niet altijd goed op elkaar aan. Daardoor bleven er rekeningen liggen.”

Jongeren zijn vaak niet voorbereid op de vele online verleidingen, zoals het kopen op afbetaling, online gokken, handelen in crypto, de inzet als zogenaamde [geldezels](#) en beïnvloeding van influencers. Het is niet vanzelfsprekend dat alle jongeren van huis uit verantwoord financieel gedrag krijgen aangeleerd en voorbereid worden op financiële zelfredzaamheid. Daardoor weten veel jongeren niet wat ze te wachten staat als zij 18 worden²⁵.

De grootte van de problematiek bij jongeren

- Eén op de drie mbo-studenten vraagt geen zorgtoeslag aan en laat daarmee meer dan €1000,- liggen²⁶.
- 55% van de jongeren komt regelmatig geld tekort²⁷.
- Een derde van de jongeren ervaarde de afgelopen jaren problemen met geld: meer geld uitgeven dan er binnenkomt, schulden bij familie en het kopen van spullen op afbetaling²⁸.
- 3 op de 10 jongeren (16-19 jaar) hadden in 2023 problemen met geldzaken. De problemen die jongeren naar eigen zeggen ervaren zijn: meer geld uitgeven dan er binnenkomt (13%), schulden bij familie of vrienden (10%) of spullen gekocht op afbetaling (10%)²⁹.
- Naar mate jongeren ouder worden ervaren ze vaker problemen met geldzaken. 18- en 19-jarigen hebben vaker problemen met geldzaken (36%) dan 16- en 17-jarigen (23%)³⁰.

---

²⁵ [Geldstress bij jongere, een longitudinaal onderzoek naar geldstress bij jongeren | Nibud, 2022](#)

²⁶ [Nibud mbo-onderzoek 2021, onderzoek naar de geldzaken van mbo-studenten | Nibud, 2021](#)

²⁷ [Nibud Scholierenonderzoek, onderzoek naar scholieren en hun geldzaken | Nibud, 2020](#)

²⁸ [Onderzoek 'Hoe ben jij Geld de Baas?' onderzoek onder jongeren van 16-19 jaar over omgaan met geld en hun financiële toekomst | Wijzer in Geldzaken, 2024](#)

²⁹ [Onderzoek 'Hoe ben jij Geld de Baas?' onderzoek onder jongeren van 16-19 jaar over omgaan met geld en hun financiële toekomst | Wijzer in Geldzaken, 2024](#)

³⁰ [Onderzoek 'Hoe ben jij Geld de Baas?' onderzoek onder jongeren van 16-19 jaar over omgaan met geld en hun financiële toekomst | Wijzer in Geldzaken, 2024](#)

- Jongeren op het mbo hebben vaker problemen met geldzaken dan jongeren op het hbo/wo (35% vs. 26%)³¹.
- Ongeveer 1 op de 10 jongeren geeft aan wel eens (online) te gokken (8%) en/of in crypto te handelen (9%). Voor jongeren waarvan de ouder(s) ook (online) gokken en/of handelen in crypto is dit 15% en 36%³².

3.2 Maatschappelijke kosten van schulden zijn hoog

Financiële problemen ontwrichten enorm het functioneren van een huishouden. Of het nu gaat om een eenpersoonshuishouden of een gezin met kinderen: wanneer er schulden zijn, gaat daar veel tijd en energie naartoe en worden ook andere leefgebieden hierdoor beïnvloed.

Grote financiële problemen vormen een belemmering voor participatie. Te weinig geld leidt ertoe dat mensen zich terugtrekken achter hun voordeur. Financiële zorgen kunnen bijdragen aan uitval op het werk of op school. Ook bestaat er een relatie met gezondheidsproblemen. Maatschappelijk werkers, sociaal raadslieden en klantmanagers Participatiewet constateren telkens weer dat het voor inwoners heel moeilijk is om in beweging te komen wanneer hun financiën niet in balans zijn.

Naast een belemmering voor participatie leiden problematische schuldsituaties ook tot maatschappelijke kosten op tal van terreinen. Bij een uithuiszetting, betaalt de gemeente voor de kosten van de maatschappelijke opvang. De kosten van gezondheidszorg stijgen sterker nadat inwoners in financiële problemen zijn gekomen³³. Ook kosten aan maatschappelijk werk, sociaal raadslieden, verslavingszorg en instanties als jeugdzorg zijn tot op enige hoogte toe te schrijven aan het (blijven) bestaan van financiële problemen. Het is belangrijk om deze kosten te voorkomen.

Uit onderzoek blijkt dat elke geïnvesteerde euro in de schuldhulpverlening de maatschappij tot 2 euro oplevert³⁴.

³¹ [Onderzoek 'Hoe ben jij Geld de Baas? onderzoek onder jongeren van 16-19 jaar over omgaan met geld en hun financiële toekomst | Wijzer in Geldzaken, 2024](#)

³² [Onderzoek 'Hoe ben jij Geld de Baas? onderzoek onder jongeren van 16-19 jaar over omgaan met geld en hun financiële toekomst | Wijzer in Geldzaken, 2024](#)

³³ [When financials get tough, life gets rough? Problematic debts and ill health | CPB, 2021](#)

³⁴ [Meetbare en merkbare waarde van financiële hulpverlening: een nieuw perspectief | NVVK, 2022](#)

3.3 Voorkomen is beter dan genezen

Als iemand een betalingsachterstand heeft, dan kan deze snel oplopen tot een flinke schuld. De extra kosten kunnen in korte tijd leiden tot grote problemen³⁵. Financiële problemen doen daarnaast een aanslag op de gezondheid en op het welbevinden van mensen en verslechteren hun positie in de samenleving. Zorgen over geld en schaamte over de ontstane situatie maken dat mensen zich terugtrekken, soms de 'kop in het zand' steken, met een neerwaartse spiraal tot gevolg. Vroegtijdige schuldpreventie voorkomt persoonlijke ellende en problemen op andere leefgebieden.

Het figuur hierna is als voorbeeld opgenomen om te laten zien hoe snel een boete kan oplopen.

Boete	Verhoging 1 50%	Verhoging 2 100%	Dwangbevel	Loonbeslag
€ 389	€ 579	€ 1.149	€ 1.334,88	€ 1.764,57

Bron: Schulden klein houden en perspectief bieden, Moerman en Jungmann, oktober 2023

Op het moment dat betalingsachterstanden oplopen en er een schuldsituatie ontstaat, wordt het voor inwoners moeilijker om deze op te lossen. Voorkomen is beter dan genezen.

LE Voorkomen is beter dan genezen bij life events

Op het moment dat inwoners een life event meemaken, hebben ze een vergrote kans op financiële problemen. Een life event vraagt zowel positieve als negatieve aandacht van inwoners, waardoor er minder ruimte is om aandacht te geven aan financiële zaken. Tegelijkertijd hebben life events vaak grote financiële consequenties, bijvoorbeeld door extra kosten of minder inkomsten. Ook moeten er beslissingen worden genomen die op langere termijn financiële gevolgen hebben.

FE Voorkomen is beter dan genezen bij financiële educatie

Over het algemeen verloopt het (financieel) volwassen worden bij jongeren voorspoedig. Helaas zijn er ook jongeren voor wie financieel zelfstandig worden, en dit blijven, een grote stap is. Voor hen is ondersteuning noodzakelijk om financiële zorgen in de toekomst te voorkomen. Het is van groot belang dat jongeren zo vroeg mogelijk leren omgaan met geld. Jongeren die dat op jonge leeftijd leren, lopen als volwassene minder risico op financiële zorgen en schulden. Als jongeren vroeg leren hoe zij met geld moeten omgaan en hiermee oefenen, doen zij vaardigheden op waarmee zij later grip op hun geld houden³⁶. Jongeren zijn voor de wet financieel zelfstandig op

³⁵ [Schulden klein houden en perspectief bieden, naar een paradigmashift in de incasso waar zowel schuldeisers als debiteuren van profiteren | SchuldInfo, HU, LSR, 2023](#)

³⁶ [Geldstress bij jongere, een longitudinaal onderzoek naar geldstress bij jongeren | Nibud, 2022](#), [Rapport Jongvolwassenen en hun financiële doelen | Nibud, Rabobank, 2022](#)

de dag dat zij 18 worden. Helaas hebben niet alle jongeren dezelfde financiële basisvaardigheden, nu financiële educatie (nog) geen doorlopende en verplichte leerlijn is.

3.4 Wat levert preventie de samenleving en de gemeente op?

In de basis draagt preventie van schulden bij aan het voorkomen van maatschappelijke kosten en zorgt het voor meer tevreden mensen.

1. Vermindering van sociale problemen, minder druk op sociale zekerheid:
We weten inmiddels dat geldzorgen nooit alleen komen. Geldstress zorgt voor veel problemen die doorsijpelen naar professionele hulpverlening, zoals jeugdzorg, schuldhulpverlening, uitkeringen en andere sociale voorzieningen en WMO indicaties.
2. Minder ziek en meer zelfvertrouwen:
Financiële stabiliteit zorgt voor gezondere en blijere mensen met meer zelfvertrouwen.
3. Economische stabiliteit:
Minder mensen met financiële problemen, betekent meer bijdrage aan een stabielere economie. Zij kunnen investeren, consumeren, zijn gezonder en werken meer, waardoor de economische groei wordt gestimuleerd. Evenals de werkgelegenheid en welvaart.
4. Verkleining van de welvaarts kloof:
Preventie kan helpen om de kloof tussen verschillende sociaaleconomische groepen te verkleinen. Door de kennis, vaardigheden en bewustwording op geld door te geven krijgt iedereen een kans om financieel succesvol te zijn.

4. Gezond financieel gedrag

Schuldpreventie is een mix van maatregelen, activiteiten en voorzieningen, die erop gericht zijn dat inwoners financieel vaardig worden en zich zo gedragen dat zij hun financiën op orde houden (zie 2.1). Schuldpreventie is daarom het meest effectief als er naast het geven van informatie en het vergroten van kennis of vaardigheden ook aandacht is voor gedragsverandering. Bij het ontwerpen of kiezen van interventies is aandacht voor de gedragskant cruciaal. Met schuldpreventie wordt geprobeerd inwoners te bewegen tot financieel gezond gedrag of tot het bestendigen daarvan. Dit hoofdstuk gaat in op welke gedragsverandering nodig is en hoe gedragsverandering werkt.

4.1 Voorwaarden voor gezond financieel gedrag

Om invulling te kunnen geven aan schuldpreventie is het van belang inzicht te hebben in wat inwoners moeten kennen en kunnen om gezond financieel gedrag te laten zien. Gezond financieel gedrag hangt af van drie voorwaarden: weten, kunnen en handelen³⁷.

- Weten: financieel geletterd zijn
- Kunnen: beschikken over financiële vaardigheden
- Handelen: het belangrijk vinden om de kennis en vaardigheden te verwerken en in staat zijn om deze in te zetten. Hierbij spelen zaken als motivatie, zelfregulatie, vertrouwen in eigen kunnen en mentale capaciteit een rol

De WRR voegt hier een vierde aspect aan toe³⁸:

- Grip: beschikken over zaken om effectief eigen omgeving te beïnvloeden

De omgevingscontrole (grip) is naast het doenvermogen een belangrijk aspect. Dit verwijst naar de mate waarin inwoners door eigen handelen in staat zijn om de gewenste uitkomsten te bereiken en ongewenste uitkomsten te voorkomen.

Er bestaat een verband tussen doenvermogen en grip, omdat inwoners eerst het eigen gedrag moeten kunnen reguleren om effectief de omgeving te kunnen beïnvloeden. Naast doenvermogen hebben inwoners ook andere zaken nodig om werkelijk grip te kunnen hebben op de omgeving. Denk hierbij aan voldoende financiële middelen, sociale hulpbronnen, rechten en een voorspelbare en navigeerbare omgeving. Grip gaat dus ook, net zoals het doenvermogen en handelen, over benodigdheden om de gewenste uitkomsten te kunnen bereiken³⁹. Het is een nadere invulling, waarbij meer aandacht is voor wat de omgeving doet met het handelingsvermogen van inwoners.

---

³⁷ [Preventie van geldzorgen, schulden en armoede, verschillende typen interventies in kaart | Hogeschool Utrecht, Hogeschool van Amsterdam, Universiteit Leiden, 2024](#)

³⁸ [Grip, het maatschappelijk belang van persoonlijke controle | WRR, 2023](#)

³⁹ [Weten is nog geen doen | WRR, 2017](#)

Bron: Jungmann & Madern, 2024

4.2 Inzichten over gedragsverandering

Bij schuldpreventie is het van belang om bewust te zijn van deze verschillende componenten die invloed hebben op financieel gedrag. Dan kan bij het inzetten van preventie-interventies ook worden bepaald op welke onderdelen de interventie invloed heeft.

Zo kan bijvoorbeeld financiële educatie op scholen zich alleen richten op weten, maar kan de interventie zich tegelijk ook richten op handelen. Een ander voorbeeld: preventie van financiële zorgen en problemen bij life events kan inwoners ondersteunen bij handelen, maar soms is een doorverwijzing (weten) al voldoende.

Door inzicht te hebben in waar een interventie zich op richt, kan in het preventiebeleid ook worden opgenomen waar resultaten worden verwacht. Een interventie die zich alleen richt op weten zal minder effectief zijn dan een interventie die zich ook richt op handelen. Tegelijkertijd zijn voor het aspect handelen vaak weinig interventies beschikbaar.

Bij het bepalen van interventies kan worden onderzocht in hoeverre gebruik gemaakt wordt van onderstaande inzichten, die gebaseerd zijn op de zeven beïnvloedingsprincipes van Cialdini⁴⁰.

1. Autoriteit, sympathie en eenheid, kies bewust wie de preventieboodschap overbrengt

De mate waarin inwoners een boodschap aannemen, is mede afhankelijk van degene die de boodschap brengt. Inwoners nemen meer aan van iemand die ze, al dan niet terecht, als autoriteit beschouwen of van een persoon die op hen lijkt (eenheid) of van een persoon die ze aardig vinden (sympathie). Kies daarom bewust wie de boodschapper is en laat de boodschapper aansluiten bij de doelgroep. Dit vergroot de kans dat de boodschap wordt opgepikt.

LE

Voorbeelden voor life events

Zo zal bij het life event "Ik word 18" de boodschap beter kunnen worden overgebracht door een jongere, zoals bij de gemeente [Waalwijk](#). Een boodschap over het life event "ik ga stoppen met ondernemen" kan beter door een (ex-)ondernemer worden verteld.

FE

Voorbeeld voor financiële educatie

Het is van belang om te onderzoeken wie het best kan worden ingezet voor voorlichting of lessen. Zo zal een schoolklas meer aannemen van een jongere die ooit zelf schulden had (eenheid), oftewel een *peer educator* (ervaringsdeskundige betrokken jongere). Zo zal een autoriteit als het Nibud of Wijzer in geldzaken geloofd worden als het gaat om adviezen over geld.

2. Consensus, mensen doen graag wat anderen doen

Consensus wordt ook wel sociale bewijskracht genoemd. Veel mensen kijken naar de meningen en ervaringen die andere mensen hebben over een product, voordat ze iets aanschaffen op internet. Hoe meer mensen positief zijn over dat product, hoe meer overtuigd je raakt. Kortom, je zoekt naar sociale bewijskracht of *social proof* om een stuk onzekerheid weg te halen en te kijken wat mensen zoals jij in eenzelfde soort situatie doen. Dit werkt bijvoorbeeld in de normcijfers van het Nibud ten aanzien van bepaalde uitgaven. Ook kan het werken door percentages te noemen zoals '80% van de jonge ouders bezochten onze website voor tips'.

3. Commitment

Om gezond financieel gedrag vol te houden, helpt het om inwoners zich openlijk te laten committeren aan het nieuwe gezonde gedrag. Bijvoorbeeld door heel expliciet op te schrijven wat men anders gaat doen. Dit kan bijvoorbeeld in een app of door het maken van een contract. Om

---

⁴⁰ Influence: The Psychology of Persuasion | Robert Cialdini, 1984, 2016

deze goede voornemens vol te houden kan ondersteuning worden geboden door bijvoorbeeld vrijwilligers te koppelen aan inwoners die uitstromen, zodat zij samen periodiek kunnen kijken hoe het met de goede voornemens gaat. Ook is het mogelijk om dit te doen met groepen vanuit een budgetcursus. Door inwoners zich niet alleen publiekelijk te laten committeren (inwoners onder elkaar, op internet, in een budgetgroep) maar hen ook actief te herinneren, wordt de kans groter dat het goede voornemen ook echt gerealiseerd wordt.

FE

Voorbeeld voor financiële educatie

Onderzoek of bij de gekozen lesprogramma's ook gebruik wordt gemaakt van bovenstaande principes. Of onderzoek op welke manier scholen hieraan zelf nog inhoud kunnen geven, bijvoorbeeld door gezamenlijk (spaar)doelen op te stellen en hier meerdere keren per jaar op terug te komen.

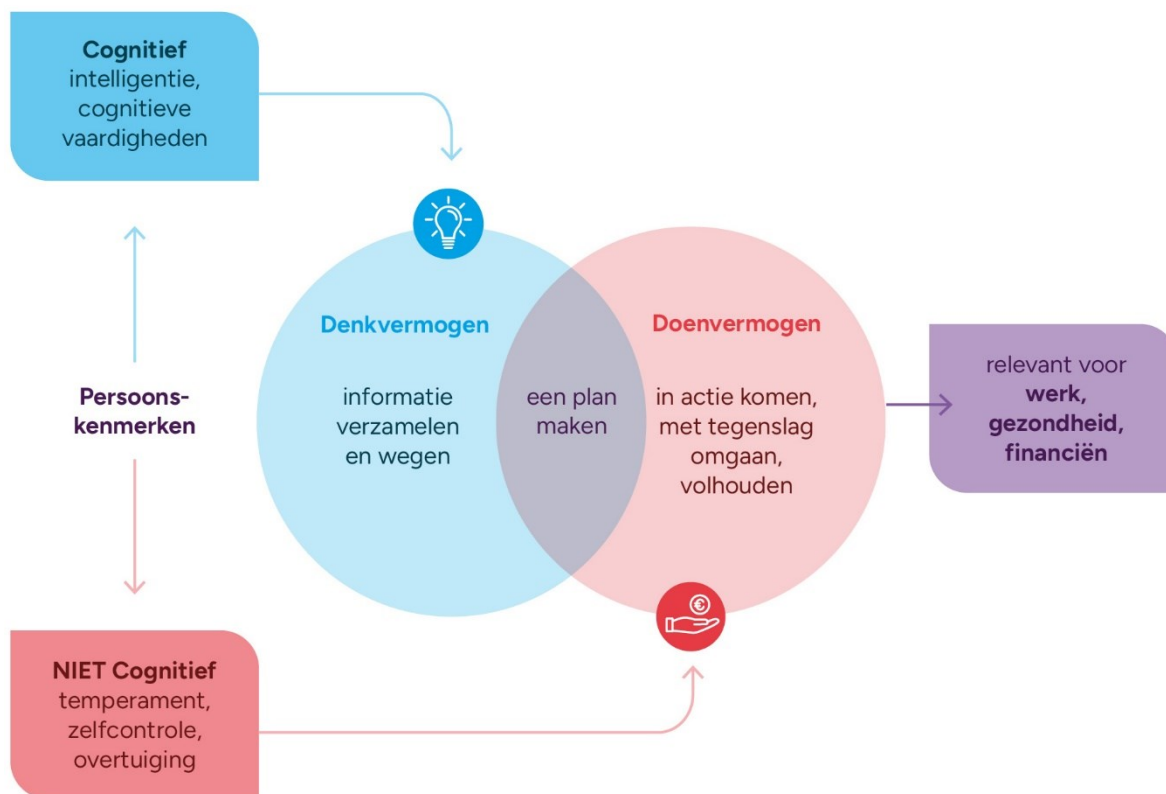
4. Laat inwoners denken in potjes

Als geld een bestemming heeft, zijn inwoners minder snel geneigd om het uit te geven. En als inwoners een spaardoel hebben benoemd, sparen ze sneller. Door budgetten van inwoners in potjes te verdelen wordt dus het geld uitgeven beperkt en het sparen vergroot. Hiervan kan gebruik worden gemaakt in budgetbeheer en beschermingsbewind, maar ook bij het ondersteunen van inwoners bij het inrichten van hun eigen betaal- en spaarrekeningen. Geld dat geen doelbestemming heeft, wordt gezien als geld dat vrij te besteden is en zal daardoor ook gemakkelijker worden opgemaakt.

4.3 Individuele verschillen

Naast onbewuste processen en context spelen ook individuele verschillen een rol in financieel gedrag. Iedereen laat zich beïnvloeden door onbewuste processen, net als dat de keuzesituaties waarin inwoners terechtkomen ook van invloed zijn op hun keuzegedrag. Toch zijn er ondanks de gemene deler ook grote verschillen in de manier waarop inwoners zich gedragen.

Er zijn verschillen tussen inwoners in onder andere wilskracht, behoefte om na te denken over keuzes, impulsiviteit, waarden en normen. Bij het inrichten van interventies voor schuldpreventie spelen ook deze individuele verschillen een rol in het succes van de interventies. Schuldpreventie draait om het beïnvloeden van kennis, vaardigheden en gedrag. Als het doel is dat inwoners zich bewuster gaan gedragen, dan is inzicht nodig in de factoren die gedrag bepalen. Waarom gedragen mensen zich zoals ze zich gedragen? Zelfs als ze weten dat hun gedrag niet altijd verstandig is?

Bron: Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR), Weten is nog geen doen, 2017

Het WRR-rapport “Weten is nog geen doen” geeft hierover interessante inzichten⁴¹. Daaruit wordt duidelijk dat voor een gedragsverandering ook andere aspecten belangrijk zijn, naast overdracht van kennis. Ondanks dat inwoners weten dat bepaald gedrag niet altijd verstandig is, zullen ze het vaak toch doen. Inwoners laten zich leiden door onbewuste processen en de manier waarop keuzes aan hen worden voorgelegd. Deze aspecten komen ook terug in de manier waarop inwoners te beïnvloeden zijn. Deze strategieën kunnen worden gebruikt om succesvol aan de slag te gaan bij preventie interventies.

Naast meer algemene risicofactoren op financiële zorgen en schulden, waar schuldpreventie zich vaak op richt, zijn er ook meer individuele beïnvloedende factoren te onderscheiden⁴².

Doenvermogen en zelfredzaamheid

Doenvermogen is “het vermogen om in actie te komen, het hoofd koel te houden en vast te houden aan goede voornemens”⁴³. In sommige gevallen is er een groot verschil tussen wat er van inwoners wordt verwacht en wat zij daadwerkelijk aankunnen. Een, al dan niet tijdelijke, verminderde

⁴¹ [Weten is nog geen doen | WRR, 2017](#)

⁴² [De kwetsbare burger bestaat niet, the Revolution, 2023](#)

⁴³ [Weten is nog geen doen | WRR, 2017](#)

zelfredzaamheid is afhankelijk van individuele factoren en is contextgebonden: onder bepaalde omstandigheden kunnen mensen minder zelfredzaam worden.

(Dis)balans tussen draaglast en draagkracht

Op draagkracht zijn persoonlijke competenties van invloed. Denk aan zelfvertrouwen, doorzettingsvermogen en assertiviteit. Ook het aanwezig zijn of ontbreken van een sterk sociaal netwerk en toegang tot publieke voorzieningen dragen bij aan de draagkracht van inwoners. Draaglast is de mate waarin tegenslag wordt ervaren. Een disbalans tussen deze twee ontstaat wanneer problemen en tegenslagen groter worden dan dat ze hanteerbaar zijn.

Steun ervaren versus er alleen voor staan

Hoe een inwoner reageert en handelt in situaties met een risico op financiële zorgen of schulden, is mede afhankelijk van hoeveel steun hij of zij ervaart. Een sterk sociaal netwerk en toegang tot hulpbronnen en voorzieningen zijn van invloed, maar ook de ervaren steun van, en het vertrouwen in, de (Rijks)overheid spelen een rol.

Begrip van overheidsdienstverlening

Individuele kennis van overheidsdienstverlening is tot slot ook van invloed op het gedrag en de mate waarin inwoners in staat zijn actie te ondernemen. Te denken valt dan aan: weten waar, bij wie en hoe informatie kan worden gevonden en hoe zaken kunnen worden geregeld.

II Integrale aanpak in de keten

5. Een integrale aanpak op preventie

Schuldenproblematiek en financiële gezondheid hebben een grote samenhang met andere leefgebieden en met basisvaardigheden. Schuldpreventie is daardoor het meest effectief als het in samenhang met het algemene preventiebeleid van gemeenten wordt opgepakt.

Financiële gezondheid in de nota gezondheid | Gemeente Súdwest-Fryslân

In de gemeente Súdwest-Fryslân is financiële gezondheid opgenomen in de [nota gezondheid](#). Daarmee ontstaat een integrale samenhang tussen gezondheidsinterventies en interventies op financiële gezondheid.

Schuldpreventie richt zich specifiek op geldzorgen. Interventies zullen dus vaak gericht zijn op het bevorderen van financieel gezond gedrag, beperken van risico's voor mensen, het signaleren van schulden, het doorverwijzen naar de juiste instanties, het bieden van ondersteuning en het voorkomen van (nieuwe) problematiek. Er bestaan daarnaast ook integrale preventie-interventies.

Integrale preventie-interventies

Integrale preventie-interventies zijn niet specifiek gericht op het voorkomen en vroegtijdig oplossen van schulden, maar richten zich op meerdere domeinen. Schulden vormen vaak een belemmering om te werken aan andere doelen, zoals gezondheid of re-integratie. Door integrale preventie-activiteiten worden mensen op meerdere levensgebieden geholpen. Preventie van geldzorgen sluit aan bij de kennis- en innovatieagenda op het thema gezondheid en zorg. In deze aanpak wordt niet alleen gekeken naar gezondheid, maar ook nadrukkelijk naar het welzijnsdomein. Zeker voor geldzorgen en gezondheid geldt dat ze elkaar sterk beïnvloeden⁴⁴. Denk bijvoorbeeld aan samenhang met [Gala](#) en de [Sterke Lokale Teams](#) vanuit de hervormingsagenda Jeugd.

Tegelijkertijd moet worden voorkomen dat alles onder de noemer schuldpreventie wordt gezien. Zeker voor gemeenten die nog geen integraal preventiebeleid hebben. Preventie enkelvoudig relateren aan financiële zorgen en schulden doet geen recht aan levensgebied-overstijgende kwetsbaarheden⁴⁵, waar inwoners mee te maken hebben of kunnen krijgen. Een preventie-aanpak speelt dus idealiter in op rode draden in risicofactoren op kwetsbaarheid.

---

⁴⁴ [Preventie van geldzorgen, schulden en armoede, verschillende typen interventies in kaart | Hogeschool Utrecht, Hogeschool van Amsterdam, Universiteit Leiden, 2024](#)

⁴⁵ [De kwetsbare burger bestaat niet, theRevolution, BZK, 2023](#)

Samenwerking in de keten

Om structureel meer inwoners uit de schulden te houden is meer aandacht nodig voor schuldpreventie. Dit kan alleen succesvol zijn als iedereen in de keten zijn verantwoordelijkheid neemt. Dit betekent dat schuldpreventie niet alleen een verantwoordelijkheid is van gemeenten. Ook de rijksoverheid, maatschappelijke organisaties, werkgevers en crediteuren hebben een verantwoordelijkheid. Daarnaast kunnen ook werkgevers baat hebben bij het voorkomen van schulden bij medewerkers. Om gezamenlijk met preventie van schulden aan de slag te gaan is een integrale aanpak van belang.

Jongerenonderzoek | gemeente Hollands Kroon

In 2021 heeft een aantal jongeren uit gemeente Hollands Kroon een jongerenonderzoek uitgevoerd. Uit de resultaten kwam naar voren dat jongeren moeite hebben om informatie te vinden over onderwerpen die hen aangaan. Ook blijken velen niet te weten waar ze terecht kunnen voor hulp en blijkt de informatie te versnipperd te worden aangeboden. Daarnaast zoeken jongeren naar manieren om met leeftijdsgenoten in contact te komen, online of fysiek.

Deze resultaten zijn de aanleiding geweest voor de gemeente Hollands Kroon en L!NK Jongerenwerk om iets te ontwikkelen, waarbij deze informatie wel makkelijk te vinden is en wat aansluit op hun wensen. Jongeren zijn daarbij vaak online te vinden. Dit is de gedachte achter het idee voor een Digitaal Jongeren Centrum op de website www.youh.nl.

Jongeren kunnen heel gemakkelijk met hun telefoon, tablet of computer allerlei informatie vinden. Ze kunnen ook meepraten via de chat of meedoen met een online activiteit. De website is een verzamelpaats voor informatie van verschillende partijen, niet alleen informatie vanuit de gemeente.

6. Het speelveld en de rolverdeling

Het vormgeven van een (algemeen) preventiebeleid kunnen gemeenten doen aan de hand van 7 stappen. Deze stappen zien er als volgt uit en worden verder toegelicht in hoofdstuk 8:

1. Het vormen van een visie.
2. Het opstellen van een beleidsplan.
3. Het opstellen van een uitvoeringsplan en een plan van aanpak.
4. Het uitvoeren van de activiteiten.
5. Het borgen van de activiteiten.
6. Het evalueren van het beleid.
7. Bij bijstellen van de evaluatie van het beleidsplan.

Voordat gemeenten aan de slag gaan met het vormgeven van preventiebeleid is het van belang om het speelveld en de rolverdeling in kaart te brengen. Binnen gemeenten kunnen er namelijk meerdere domeinen en ketenpartners betrokken zijn bij het preventiebeleid, ieder met een andere rol en expertise.

6.2 Het speelveld

Inzetten op schuldpreventie kan de gemeentelijke schuldhulpverlening niet alleen doen. Enerzijds vraagt dit veel capaciteit, en anderzijds is een groot deel van de doelgroep niet in beeld. Door in te zetten op samenwerking met de keten ontstaat een gezamenlijke verantwoordelijkheid om te voorkomen dat inwoners financiële problemen krijgen. Voordat gemeenten aan de slag gaan met het opstellen van een beleidsplan is het van belang om eerst mogelijke samenwerkingspartners voor schuldpreventie in kaart te brengen binnen het speelveld.

Het speelveld kan in kaart gebracht worden op onderstaande onderdelen:

1. De samenwerking tussen verschillende domeinen binnen gemeenten.
2. De rollen en expertises in het speelveld van schuldpreventie, life events en financiële educatie.
3. Bestaande samenwerkingsrelaties tussen gemeenten, scholen, ketenpartners en externe partijen die uitbestede diensten voor gemeenten uitvoeren (gemandateerd, gedelegeerd en met subsidierelatie).
4. Met welke scholen, ketenpartners en externe partijen (nieuwe) samenwerkingsrelaties gewenst zijn.
5. Wat scholen, ketenpartners en externe partijen nodig hebben om hun rol te vervullen.

LE

6.2.1 Life events

Life events hebben vaak betrekking op meerdere domeinen en leefgebieden. Door samen te werken komt de doelgroep beter in beeld en kan er integrale ondersteuning worden geboden. Een jongere die 18 jaar oud wordt bijvoorbeeld, moet niet alleen financieel een aantal zaken regelen, maar zal ook moeten nadenken over het inschrijven bij een woningbouwcorporatie en over zich

registreren als donor. Een stel dat uit elkaar gaat moet financieel zaken regelen, maar mogelijk ook zaken regelen rondom ouderschap. Tijdens een life event heeft een inwoner vaak met meerdere publieke en private partijen contact. Ook vanuit de gemeente zijn per life event meerdere afdelingen betrokken.

Niet altijd zijn deze partijen zich bewust van de financiële componenten die bij een life event spelen en de mogelijke ondersteuning die een gemeente daarbij kan bieden. Vaak zijn deze partijen wel de vindplaats voor de doelgroep die het life event doormaakt. Samenwerking met deze partners heeft dus vele voordelen.

FE

6.2.2 Financiële educatie

Voor de hele aanpak financiële educatie is het van belang dat het speelveld inzichtelijk is. Binnen gemeenten zijn er twee domeinen die een grote rol spelen in het (structureel) vormgeven van financiële educatie: het armoede- en schuldendomein en het onderwijsdomein. Buiten de gemeentelijke organisatie zijn scholen een cruciale actor in dit speelveld.

Samenwerking tussen het armoede- en schuldendomein en het onderwijsdomein

Financiële educatie – en preventie van schulden in de brede zin - maakt doorgaans onderdeel uit van de preventieaanpak in het armoede- en schuldendomein van gemeenten. Het vormgeven van financiële educatie vraagt om nauwe samenwerking met het onderwijsdomein. Het onderwijsdomein heeft namelijk veel kennis van de verschillende scholen, van de behoeften van jongeren en van eventuele problematiek waar jongeren mee te maken hebben.

Mogelijk aanwezige kennis in het onderwijsdomein van gemeenten

- Een overzicht van de scholen in gemeenten op alle niveaus (vo/mbo/hbo/wo).
- Welke scholen er al een aanbod hebben voor financiële educatie.
- Welke contacten er al zijn met de scholen hoe het armoede- en schulden domein met hen in contact kan komen.
- Of financiële educatie al structureel vormgegeven is.
- Of er specifieke behoeften bekend zijn.
- Of er sprake is van een regioverband van een school.

Samenwerking gemeenten met scholen en ketenpartners

De gesprekken met het onderwijsdomein helpen gemeenten te bepalen welke rol zij vanuit het armoede- en schuldendomein aannemen. Door gezamenlijk op te trekken krijgen gemeenten, en uiteindelijk ook de scholen, een duidelijker beeld over welke rol iedereen kan spelen in het aanbieden en faciliteren van financiële educatie.

Financiële educatie is niet alleen van gemeenten en scholen. Als afgeleide zijn ook andere ketenpartners hierbij betrokken, zoals bijvoorbeeld jongerenwerkers, vrijwillige of door gemeente aangestelde budgetcoaches en wijkteams. Gemeenten, scholen en ketenpartners versterken elkaar in de samenwerking rond financiële educatie. Dit is meestal niet primaire, universele preventie zoals financiële educatie in het algemeen wel is, maar wordt hier benoemd vanwege de link met schoolgaande jongeren.

6.3 Rolverdeling

De visie van de gemeente op schuldpreventie kan ook richtinggevend zijn in de rolverdeling tussen gemeenten en ketenpartners, zie hiervoor ook [stap 1 Stappenplan preventiebeleid](#).

LE

6.3.1 Life events

Preventie bij life events is een opgave die gemeenten niet alleen kunnen oppakken. Juist omdat life events meerdere domeinen beslaan, is het belangrijk om gezamenlijk op te trekken met zowel interne afdelingen als externe partners in het speelveld. Financiële zorgen hebben invloed op vele vlakken van het leven. En daarmee hebben vele partners in de stad ook voordeel in het voorkomen van financiële zorgen. De gemeente kan een belangrijke rol spelen door te zorgen dat de meest effectieve samenwerkingen tot stand komen, zowel intern als extern.

Het beleid rond het voorkomen van complexe scheidingen heeft bijvoorbeeld een nauwe relatie met de financiële component van uit elkaar gaan. Tegelijkertijd is er binnen gemeenten nog weinig samenwerking tussen deze beleidsterreinen.

Verloskundigen hebben al aandacht voor financiën. In de bestaande aanpak bij verloskundigen is dit onderwerp al in een checklist opgenomen. Tegelijkertijd ervaren veel verloskundigen handelingsverlegenheid op dit onderwerp. Door het aanbieden van een training aan verloskundigen en het maken van een verwijfsfolder, kan gewerkt worden aan deze handelingsverlegenheid. Een gemeente kan gesprekken organiseren met deze ketenpartner en kan op basis van die gesprekken een faciliterende rol hebben door aan te vullen op huidige activiteiten.

“Een kindje op komst” | Gemeente Nijmegen

De gemeente Nijmegen ontwikkelde samen met de verloskundigenpraktijken een folder voor aanstaande ouders “Kindje op komst”. Daarin is aandacht voor al het regelwerk dat komt kijken bij de geboorte van een kind. Denk bijvoorbeeld aan: aanmelden bij de zorgverzekering, regelen van kinderopvang en aanvragen van toeslagen. Het niet op tijd regelen van financiële zaken kan leiden tot geldzorgen. Met deze [folder](#) hoopt de gemeente Nijmegen ouders te kunnen ondersteunen met het regelwerk. Zodat zij goed voorbereid zijn op het ouderschap en daarmee hun kind direct een goede start kunnen geven.

De folder is ook beschikbaar in het Engels, Arabisch, Farsi en Tigrinya. Naast de folder geeft de gemeente Nijmegen ook medische kraampakketten uit aan aanstaande moeders zonder aanvullende zorgverzekering.

Het voeren van regie op preventie bij life events

De mate van regievoeren op life events is afhankelijk van de mate van betrokkenheid én de doelstelling van ketenpartners. De uitkomst hiervan bepaalt de mate van regievoeren.

1. Volledige regie in het vormgeven preventie bij life events
Deze vorm kan wenselijk zijn als er weinig tot geen activiteit of eigenaarschap is op het gebied van preventie bij life events in een gemeente. Gemeenten gaan dan aan de slag met het ontwikkelen van een aanpak in samenspraak met de ketenpartners. Wensen en behoeften worden opgehaald en in samenspraak kan een aanpak worden ontwikkeld.
2. De regierol is gericht op het verstevigen van het huidige aanbod
Deze vorm kan worden ingezet als ketenpartners al betrokken zijn op dit onderwerp of al activiteiten ontwikkeld hebben. Gemeenten kunnen zich in deze rol meer richten op het faciliteren van het (nog) ontbrekende aanbod. Dat kan zijn in de vorm van het aanvullen van het huidige aanbod, zodat de financiële component niet vergeten wordt, of door als verbinder op te treden van lokale initiatieven rondom schuldpreventie.

Doorverwijzing naar hulp

Ketenpartners zijn, naast een plek om preventie-interventies uit te voeren, vaak ook een vindplaats voor inwoners met financiële problemen. Dus naast het verstrekken van informatie aan inwoners bij een life event, kan het ook goed zijn om inwoners die meer hulp nodig hebben op een (warme) manier door te verwijzen naar de juiste ondersteuning bij deze ketenpartners.

FE

6.3.2 Financiële educatie

De rol van gemeenten bij financiële educatie

Financiële educatie is een opgave die gemeenten of scholen niet afzonderlijk van elkaar kunnen oppakken. Het is juist belangrijk om hier gezamenlijk in op te trekken. Zowel gemeenten als scholen hebben een breed takenpakket waarin weinig ruimte zit. Het is daarom van belang om de taken te verdelen met een duidelijke rolafbakening. Gemeenten kunnen financiële educatie bevorderen door vanuit hun rol scholen te ontzorgen, door bijvoorbeeld het beschikbaar stellen van financiële middelen, het coördineren en faciliteren van vraag en aanbod en verantwoording van de middelen.

Het voeren van regie op financiële educatie

De mate van regievoeren op financiële educatie is afhankelijk van hoe ver gemeenten en scholen financiële educatie hebben ingericht en hoe de samenwerking eruitziet. De uitkomst hiervan bepaalt de mate van regievoeren.

1. Volledige regie in het vormgeven van financiële educatie	Deze vorm kan wenselijk zijn als er weinig tot geen activiteit is op het gebied van financiële educatie in een gemeente. Gemeenten gaan dan aan de slag met het ontwikkelen van een aanpak in samenspraak met de scholen. Wensen en behoeften worden opgehaald en kunnen input vormen voor een visie, beleidsplan en uitvoeringsplan. Zie hiervoor het uitgebreide stappenplan in hoofdstuk 8.
2. De regierol is gericht op het verstevigen van het huidige aanbod van financiële educatie	Deze vorm kan worden ingezet als er al meerdere activiteiten zijn in de gemeente en op de scholen voor financiële educatie. Gemeenten kunnen zich in deze rol meer richten op het faciliteren van het (nog) ontbrekende aanbod van financiële educatie. Dat kan zijn in de vorm van het aanjagen van het huidige aanbod, zodat financiële educatie niet 'vergeten' wordt, of door als verbinder op te treden van lokale initiatieven rondom armoede- en schuldpreventie.

De rol van scholen bij financiële educatie

Financiële educatie vindt meestal plaats op scholen. Voor jongeren van 12 tot 27 jaar betreft dit vooral scholen in het voortgezet onderwijs en in het middelbaar beroepsonderwijs.

Scholen kunnen financiële educatie op verschillende manieren vormgeven.

Voorbeelden van de wijze waarop financiële educatie kan worden vormgegeven:

- Schooldocenten leiden zelf op.
- Via lesprogramma's van [Wijzer in geldzaken](#).
- Inkoop van gastlessen bij een aanbieder.
- Lessen in samenwerking met een lokale ketenpartner.

De rol van de scholen is vooral gericht op het uitvoerende gedeelte van financiële educatie. Het aanleren van financiële vaardigheden is bij voorkeur een integraal onderdeel van verschillende vakken, bijvoorbeeld economie, burgerschap of mentorles. De dagelijkse actualiteit biedt scholen aanknopingspunten om in gesprek te gaan over het omgaan met geld, waarbij het van belang is aan te sluiten op de leefwereld van jongeren. Vanuit deze rol kunnen scholen signaleren waar de behoeften en uitdagingen van jongeren liggen en hierover afstemmen met gemeenten.

Doorverwijzing naar hulp

De school is een vindplaats voor jongeren met financiële problemen. Het kan voorkomen dat jongeren (mede) door financiële educatie inzien dat zij hulp nodig hebben bij het oplossen van hun financiële zorgen. In dat geval is het zeer van belang dat scholen jongeren (warm) kunnen doorverwijzen naar de juiste ondersteuning. Het is van belang om hierover vooraf concrete afspraken te maken. Het doorverwijzen zorgt ervoor dat jongeren zo snel mogelijk de juiste ondersteuning krijgen.

Er zijn ook scholen waar een medewerker van maatschappelijk werk of schuldhulpverlening periodiek spreekuren organiseert voor jongeren met financiële zorgen.

Scholen hebben zicht op de leefwereld jongeren

Scholen hebben inzicht in de leefwereld van de jongeren: het totaal van de sociale, culturele en etnische achtergronden van deze jongeren. Dit inzicht helpt om het aanbod van financiële educatie op effectieve wijze aan te laten sluiten op de leefwereld van jongeren.

Betrokkenheid ouders

Uit onderzoek blijkt dat bij effectieve financiële educatie ook ouders betrokken worden, aangezien zij een essentiële rol spelen in de financiële opvoeding van hun kinderen.

Scholen kunnen ouders betrekken via bijvoorbeeld ouderavonden, of via huiswerkopdrachten waarbij jongeren thuis met hun ouders praten over financiële vaardigheden⁴⁶.

6.4 Inzicht in gemeentelijke uitbestede diensten

De wijze waarop gemeenten taken en processen uitvoeren kan verschillen. Gemeenten kunnen dit in eigen beheer uitvoeren. Ook kan er een samenwerkingsverband zijn met gedelegeerde bevoegdheden, subsidierelaties en gemandateerde (uitvoerings)organisaties. Wanneer gemeenten het mandaat of de organisatie van preventie hebben uitbesteed aan externe organisaties is het van belang om dit binnen het speelveld inzichtelijk te maken (zie 6.2). Dit is ook belangrijk wanneer uiteindelijke afspraken geborgd worden in overeenkomsten (zie stap 7 Stappenplan preventiebeleid). De [leidraad uitbestede diensten](#) kan hierin ondersteuning bieden.

---

⁴⁶ Basisvisie Financiële Educatie, Wijzer in geldzaken, januari 2009.

7. Effectief samenwerken in de keten

Om binnen de aanpak schuldpreventie effectief samen te werken met partners is het van belang om in de samenwerking rekening te houden met de volgende onderdelen:

- Bepaal gezamenlijk concrete doelen die gemeente en ketenpartners willen bereiken met bijvoorbeeld preventie bij life events of financiële educatie.
- Zorg voor een duidelijke taakverdeling tussen gemeente en ketenpartners.
- Hecht belang aan communicatie in de samenwerking en denk daarbij aan de vier communicatieniveaus:
  - Inhoud: wat is het onderwerp.
  - Proces: hoe vinden gesprekken plaats, wat zijn spelregels (bijvoorbeeld frequentie, besluitvorming).
  - Interactie: hoe gaan gemeenten en ketenpartners met elkaar om (bijvoorbeeld formeel, collegiaal, krijgt iedereen de kans om iets te zeggen).
  - Emotie: welke gevoelens spelen een rol.
- Zorg voor een inclusieve werkomgeving zodat iedereen in een omgeving van veiligheid en vertrouwen kan werken.
- Maak gebruik van tools als ondersteuning van samenwerking.
- Geef en vraag feedback om de samenwerking te blijven verbeteren

Om een effectieve samenwerking tussen gemeenten en ketenpartners te kunnen vormgeven is het van belang om begrip te hebben voor elkaar. Daarnaast is het belangrijk om wensen en behoeften naar elkaar te durven uitspreken en hiermee aan de slag te gaan. Ook is het belangrijk om het proces zo in te regelen dat er ruimte is om in te zetten op de actualiteit en gebruik te maken van thema's die vanuit zowel gemeenten als bijvoorbeeld scholen van belang zijn. Daarnaast is het voor een effectieve samenwerking van belang om regelmatig het proces rondom het vormgeven of versterken te monitoren, te evalueren en om elkaar feedback te geven.

7.1 Aansluiten bij al bestaande samenwerkingsrelaties

Binnen gemeenten zijn er mogelijk al samenwerkingen op het gebied van schuldpreventie. Dit kan zijn met andere interne afdelingen van gemeenten of ketenpartners. Voor het preventiebeleid is het van belang om dit via het speelveld inzichtelijk te maken en hierbij aansluiting te zoeken.

LE

7.1.1 Life events

Het zelf op zoek gaan naar inwoners die een life event doormaken is intensief. Vaak zijn de ketenpartners binnen gemeenten al bekend met de doelgroep. Door aan te sluiten bij deze ketenpartners wordt schuldpreventie een gezamenlijke verantwoordelijkheid. In de actiekaarten wordt per life event uitgewerkt wat interessante partners om mee samen te werken zijn.

FE

7.1.2 Financiële educatie

In gemeenten met een hoger inwonersaantal (bijvoorbeeld G4 gemeenten) komt het regelmatig voor dat er al samenwerking is tussen scholen en/of interne afdelingen van de gemeente. Het kan

dan voorkomen dat verschillende afdelingen met hetzelfde bezig zijn, zonder een inhoudelijk doel als raakvlak te hebben. Daarom is het van belang om inzicht te krijgen in de verschillende overlegstructuren binnen gemeenten, te onderzoeken waar raakvlakken liggen en afstemming te zoeken over doelen, activiteiten en behoeften. Dat biedt een basis om hier vervolgens samen in op te trekken.

Fix je Shit | Gemeente Nijmegen

De gemeente Nijmegen heeft in maart 2023 de bewustzijns campagne 'Fix je Shit' gelanceerd. Met Fix je Shit worden Nijmeegse jongeren van 16 tot 27 jaar aangespoord om op tijd hun zaken te regelen. Voor hun 18^e verjaardag krijgen jongeren een verjaardagskaart en ouders een brief, waarin zij geïnformeerd worden over de veranderingen die hen te wachten staan. Met een QR-code wordt verwezen naar de website www.nijmegen.nl/fixjeshit. Jongeren krijgen na het invullen van de checklist op de website een persoonlijk overzicht met wat ze nog moeten 'fixen'. Jongeren die vragen hebben of hulp nodig hebben bij het regelen van hun zaken kunnen terecht bij de Jongerenstip van Bindkracht10.

Om zoveel mogelijk jongeren te bereiken wordt de campagne breed gedeeld op social media. Daarbij hangen door de gehele stad posters en flyers op plekken waar jongeren komen.

Vanwege het belang van financiële educatie en het voorkomen van geldzorgen, heeft de gemeente Nijmegen besloten om Fix je Shit de komende 5 jaar sowieso voort te zetten. Bijzonder is dat deze campagne wordt gefinancierd door drie beleidsdomeinen: sociale basis, jeugd en volwassenen.

7.2 Regionale samenwerking

Het preventiebeleid kan zowel lokaal als regionaal worden vormgegeven. De integrale aanpak op preventie wordt dan breed gedragen door alle regiogemeenten die dan gezamenlijk verantwoordelijk zijn voor de uitvoering, borging en evaluatie van het beleid. Voor de inwoners is het van belang om in een regionale samenwerking hen duidelijk kenbaar te maken waar zij terecht kunnen voor ondersteuning. Is dat alleen in de 'eigen' gemeente of ook in een van de omliggende gemeenten?

LE

7.2.1 Life events

Een aantal life events wordt op regionaal niveau aangepakt. Bijvoorbeeld in een samenwerking rondom "wij gaan uit elkaar" in de vorm van een scheidingsplein. Maar ook voor life events waar nog niet regionaal wordt samengewerkt is het interessant om dat te onderzoeken. Zo ontstaat meer volume, meer kennis en meer slagkracht.

Vragen die dan spelen zijn bijvoorbeeld: welke gemeente neemt het initiatief, heeft de regie en de verantwoordelijkheid?

FE

7.2.2 Financiële educatie

(Grote) gemeenten waar een regiogebonden school is gevestigd, hebben veel te maken met jongeren uit omliggende gemeenten. Vragen die dan spelen zijn bijvoorbeeld: welke gemeente neemt het initiatief, heeft de regie en de verantwoordelijkheid? Een regionale samenwerking binnen een school hoeft het vormgeven van financiële educatie niet te bemoeilijken. Het is aan te bevelen dat gemeenten, waar regiogebonden scholen zijn gevestigd, het initiatief nemen en van daaruit inzetten op een gedeelde verantwoordelijkheid voor alle gemeenten die betrokken zijn bij de school.

In de uitvoering is bijvoorbeeld een financieel spreekuur op een regiogebonden school toegankelijk voor iedere leerling. Het warm doorverwijzen naar omliggende gemeenten stimuleert de samenwerking tussen gemeenten en scholen en geeft aanleiding om afspraken te maken over de gedeelde verantwoordelijkheid, uit te voeren activiteiten en bekostiging.

III Concrete handvatten en praktijkvoorbeelden

8. Het vormgeven van effectief preventiebeleid

In de voorgaande hoofdstukken is uiteengezet waarom de inzet op schuldpreventie van belang is, wat de rol van gemeenten daarin is en hoe de samenwerking in de keten hier onderdeel van uit maakt. [In hoofdstuk 6](#) is het stappenplan om effectief preventiebeleid vorm te geven al kort geïntroduceerd. In dit hoofdstuk worden de stappen los van elkaar uitgebreid behandeld. Daarbij vindt een aantal stappen zijn weerslag in het beleidsplan armoede en schulden, andere stappen zullen juist opgenomen worden in het uitvoeringsplan.

PDCA	Stappen	Toelichting
Plan	1 Visie	De reden waarom de gemeente inzet op financiële educatie, wat zijn beoogde maatschappelijke effecten
	2 Beleidsplan	Doelstellingen, uitgangspunten en middelen om naar de visie toe te werken
	3 Uitvoeringsplan + evt plan van aanpak	- Activiteiten en interventies, die de gemeente gaat oppakken om de doelstellingen te realiseren. - Een aanvullend plan van aanpak voor één of meerdere activiteiten kan daarin helpend zijn.
Do	4 Uitvoeren	Het uitvoeren van de activiteiten en inzetten van interventies.
	5 Borging	Het borgen van de afspraken die voortkomen uit het uitvoeren van activiteiten.
Check	6 Evalueren	Periodieke check of de activiteiten nog bijdragen aan het realiseren van de doelstellingen en of de doelstellingen nog bijdragen aan visie.
Act	7 Bijstellen	Op basis van de evaluatie beleidsplan en/of uitvoeringsplan bijstellen.

Stap 1: Visie op preventie

Het vastleggen van een visie op schuldpreventie draagt bij aan de structurele aandacht voor schuldpreventie in brede zin. Daarnaast biedt het een kader voor gesprekken met het lokale speelveld om de behoeften op te halen en te zorgen dat deze op elkaar zijn afgestemd.

Effectief preventiebeleid begint met een scherp beeld van de maatschappelijke effecten die de gemeente wil bereiken. Een schuldpreventieprogramma, waarmee wordt beoogd dat inwoners geen schulden maken, ziet er anders uit dan een programma waarmee vooral wordt beoogd dat financiële problemen niet leiden tot maatschappelijke kosten. De gemeenteraad bepaalt hoe ver de gemeente gaat ten aanzien van de financiën van inwoners. Een beoogd maatschappelijk effect betekent niet automatisch dat dit effect ook behaald wordt. Bij het opstellen van preventiebeleid zal ook onderzocht moeten worden wat de financiële consequenties en de haalbaarheid van het beleid zullen zijn.

Om inwoners te betrekken bij het vormgeven van een visie op schuldpreventie kan gebruik gemaakt worden van een tool als inwoner- of klantreizen. De routekaart Financiële Zorgen is opgesteld aan de hand van inwonerreizen met behulp van de methode Service Blueprint. Er is een Draaiboek Service Blueprint sessies beschikbaar gesteld voor gemeenten die zelf op deze manier een inwonerreis in kaart willen brengen. Dit draaiboek maakt deel uit van een bredere toolkit.

LE

Life events

Als inwoners te maken krijgen met een life event hebben zij een verhoogd risico op financiële zorgen en problemen. Als gemeenten (en hun ketenpartners) inwoners actief benaderen en duidelijk maken welke acties zij kunnen ondernemen, kunnen financiële zorgen en problemen worden voorkomen.

FE

Financiële educatie

Financiële educatie is voor gemeenten het startpunt van preventie en die visie op financiële educatie is een afgeleide van de visie op preventie. Door financiële educatie als onderdeel van deze visie op te nemen, wordt een kader geschetst om effectief beleid te kunnen voeren. In de visie kunnen gemeenten opnemen waarom het belangrijk is om als gemeente in te zetten op financiële educatie, bijvoorbeeld om financiële geletterdheid op jonge leeftijd te bevorderen, zodat de kans op financiële problemen op latere leeftijd wordt verkleind.

Haagse Preventieaanpak | Gemeente Den Haag

“We geloven dat financiële educatie voor ouders essentieel is voor generaties (financieel) gezonde kinderen en jongeren. Door de vorm van educatie zo leuk en laagdrempelig mogelijk te maken willen we elke Haagse ouder, ongeacht achtergrond, opleidingsniveau of taalvaardigheid, kunnen bereiken. We willen de middelen creëren om op een passende manier waardevolle informatie te geven over financiële opvoeding van kinderen, gesegmenteerd naar leeftijd en aangepast op het begripsniveau van de diverse doelgroepen. Samen met onze partners en stakeholders hebben we een uitzonderlijke kans om een wezenlijk verschil te maken en bij te dragen aan de preventie van schulden door educatie van ouders.”

Stap 2: Beleidsplan

De visie op schuldpreventie is meestal onderdeel van het gemeentelijk beleidsplan/kader op armoede en/of schulden. Om schuldpreventie structureel vorm te geven is het van belang om in het beleidsplan de volgende onderdelen op te nemen:

1. Analyse huidige situatie
2. Doelstellingen
3. Samenwerking in de keten
4. Financiële middelen

1. Analyse huidige situatie

- *Inventariseren lokale situatie*

Als het beoogde effect van schuldpreventie duidelijk is, is het goed om te kijken naar de lokale situatie en hoe deze zich verhoudt tot de landelijke situatie. Daarbij kan worden gekeken naar landelijke cijfers, zoals die van het CBS, maar ook naar hoe die cijfers uitpakken in de gemeente. Ook bronnen als waarstaatjegemeente.nl kunnen cijfermatige informatie leveren, net als lokale bronnen. Zie hiervoor ook de bronnen die in hoofdstuk 9 opgenomen zijn en de bronnen die op de individuele actiekaarten staan.

Het in beeld brengen van de lokale behoefte aan schuldpreventie begint met een analyse van landelijke gegevens. Wat voor soort financiële problemen hebben Nederlanders? Hoe ontstaan die problemen? Zo kan het in de ene gemeente juist interessant zijn om te kijken naar life events die samenvallen met ouderen, zoals met pensioen gaan, terwijl het in de andere gemeente juist interessanter is om de focus te leggen op jongeren en financiële educatie. Bij een derde gemeente kan de focus mogelijk liggen op arbeidsmigranten.

- *Inventariseren mogelijke doelgroepen*

Zijn er specifieke groepen aan te wijzen met een 'eigen' problematiek of een verhoogd risico in de gemeente? En wat is de rol van life events? Naast deze gegevens is het ook van belang om gegevens te verzamelen over de omvang van de groep mensen met (problematische) schulden en de groep die daar een risico op loopt. CBS publiceert hierover cijfers in [Schuldenproblematiek in beeld](#).

- *Inventariseren veelvoorkomende life events*

Naast een inventarisatie van doelgroepen is het ook de moeite waard om in kaart te brengen wat de veelvoorkomende life events zijn in een gemeente. Een life event is een ingrijpende gebeurtenis in het leven. Voor een substantieel deel van de schuldsituaties geldt dat een life event een belangrijke rol speelde in de ontwikkeling daarvan. Door preventieactiviteiten juist aan te bieden op het moment dat iemand te maken heeft met een life event, kan de ontwikkeling of het ontstaan van schuldsituaties worden voorkomen.

- *Onderzoeken wat er al is*

Voordat gemeenten een keuze maken voor activiteiten in het uitvoeringsplan, is het raadzaam in deze fase te onderzoeken welke initiatieven al zijn ontwikkeld, zowel op landelijk als op lokaal niveau. Zo kan hierop worden aangesloten of naar verwezen worden.

2. Doelstellingen

Als duidelijk is wat een gemeente wil bereiken (visie op maatschappelijk effecten), een beeld heeft van de lokale situatie en van de doelgroepen en life events waarop wordt aangesloten, is de volgende stap het maken van drie strategische keuzes. Deze keuzes hebben betrekking op de volgende zaken:

- *In welke mate is het preventieprogramma gericht op de hele populatie, specifieke doelgroepen of individuen?*

Zorg voor passende inzet op de hele populatie, deelverzamelingen of individuen. Om ervoor te zorgen dat gemeenten een maximaal resultaat met minimale inzet bereiken, is het van belang dat heel bewust wordt gekozen welke activiteiten worden ingezet. Daarbij kan onderscheid worden gemaakt tussen interventies die alle inwoners bereiken en interventies die worden ingezet om bepaalde groepen te bereiken⁴⁷. Deze keuze kan bijvoorbeeld gebaseerd worden op cijfers, politiek en beoogde effecten. Zie ook [hoofdstuk 2 Soorten preventie](#).

- *In welke mate wordt er in het preventieprogramma gebruik gemaakt van inzichten in gedragsverandering?*

In hoofdstuk 4 zijn verschillende inzichten in gedragsverandering aan de orde gekomen. In het beleidsplan kan een keuze gemaakt worden of - en op welke manier - gebruik gemaakt wordt van deze inzichten.

- *In welke mate wordt er gekozen voor de lange termijn?*

Schuldpreventie draait om gedragsverandering en dat is een activiteit van de lange termijn. Uit verschillende onderzoeken blijkt dat programma's die langer lopen in de praktijk effectiever zijn⁴⁸. Tegelijkertijd zijn nieuwe activiteiten blikvangers voor wethouders en raadsleden. In het beleidsplan inzetten op langlopende preventie zal bijdragen aan de continuïteit en de effectiviteit.

Op basis van deze strategische keuzes kunnen de doelstellingen worden geformuleerd. Dit helpt gemeenten in het verantwoorden van de middelen en eventueel het tussentijds wijzingen van beleid als hier aanleiding voor is. Het formuleren en onderbouwen van bijbehorende uitgangspunten helpt om de doelstellingen voor preventie te realiseren.

---

⁴⁷ Schuldpreventiewijzer, Wijzer in geldzaken, MO groep, Divosa, ministerie van SZW, NVVK, Nibud, VNG, 2011

⁴⁸ Effectieve manieren om verantwoord financieel gedrag te bevorderen, Wijzer in geldzaken, Nibud, 2017, A review of financial-literacy education programs for children and adolescents, Aisa Amagir, 2020.

3. Samenwerking in de keten

Ketenpartners zullen ook baat hebben bij het inzetten op schuldpreventie. Schulden hebben namelijk een brede maatschappelijke impact. Dat betekent ook dat de effecten van schulden bij veel ketenpartners in de gemeente negatief werken op hun eigen doelstellingen en activiteiten. Door inzet op schuldpreventie hebben bijvoorbeeld scholieren een kleinere kans om uit te vallen, werknemers een kleinere kans op ziekteverzuim en verminderde productiviteit en wordt andere hulpverlening aan inwoners effectiever op het moment dat geldstress afneemt. Door zo veel mogelijk partners te betrekken bij de aanpak van armoede en schulden wordt het bereik en de effectiviteit van preventie groter.

Schuldpreventie kan de gemeentelijke schuldhulpverlening niet alleen. Niet alleen omdat dit te veel capaciteit vraagt, maar ook omdat een groot deel van de doelgroep niet in beeld is. Door in te zetten op samenwerking met de keten ontstaat een gezamenlijke verantwoordelijkheid om te voorkomen dat inwoners financiële problemen krijgen. Zie ook [hoofdstuk 7](#) effectief samenwerken in de keten.

4. Financiële middelen

Om met schuldpreventie aan de slag te gaan zijn financiële middelen nodig. Gemeenten krijgen via de algemene uitkering in het gemeentefonds middelen voor minimabeleid/schuldhulpverlening. Dit betreft één budget. Vanuit dit budget worden meerdere onderdelen van het armoede- en schuldenbeleid bekostigd, zoals de bijzondere bijstand en de schuldhulpverlening op basis van Wgs. Deze middelen zijn vrij besteedbaar en hoeven niet verantwoord te worden aan het Rijk. Omdat alle middelen voor het minimabeleid en schuldhulpverlening via de algemene uitkering van het gemeentefonds lopen, en niet geormerkt zijn, moeten deze middelen binnen gemeenten nog verdeeld worden. Bij het opstellen van de visie en het uitvoeringsplan voor preventie is het belangrijk om inzicht te hebben in de benodigde (financiële) middelen voor preventie en deze tijdig aan te vragen.

Overige mogelijke aandachtspunten voor beleid zijn te vinden in de [routekaart Financiële Zorgen](#). In [dit document](#) bieden we gemeenten handvatten voor het opstellen van een beleidsplan. Hierin zijn de verplichtingen vanuit de Wet gemeentelijke schuldhulpverlening (Wgs) meegenomen, en komen aanvullende onderwerpen aan de orde, die hierbij relevant kunnen zijn. We besteden onder andere aandacht aan de opbouw van een beleidsplan, het meten van de effectiviteit, het financieel kader, KPI's en data, uitbesteden van schuldhulpverlening, specifieke aandacht voor ondernemers met financiële zorgen en het financieel kader voor gemeenten.

Stap 3 Uitvoeringsplan

De visie op preventie en de beleidsdoelstellingen vertalen zich in een uitvoeringsplan. Het uitvoeringsplan bevat activiteiten die bijdragen aan het realiseren van de doelstellingen. Het is van belang om een helder beeld te hebben van de wensen en behoeften van zowel interne als externe ketenpartners.

Uitvoeringsplan Grip op geld | Gemeente Leeuwarden

“In onze gemeente is het uitvoeringsplan Grip op geld opgesteld. De benoemde acties voor onder andere financiële educatie en hulp op school zijn opgehaald vanuit het werkveld. Door met scholen in gesprek te gaan en blijven, willen we met de scholen goede stappen kunnen zetten rondom financiële educatie. Hierbij hebben we onder andere aandacht voor de vormgeving van een inlooppunt op de scholen voor onder andere financiële vragen of problemen en de borging van financiële educatie”.

Het is aan te raden om afstemming en samenwerking te zoeken met de verschillende beleidsterreinen (armoede/schulden, onderwijs, werk/inkomen) en ketenpartners. Daarbij is het belangrijk om vast te leggen wie wat doet, wie welke verantwoordelijkheid draagt en waar samenwerkingspartners terecht kunnen als zij vragen hebben of problemen ervaren.

Een uitvoeringsplan op preventie kan onder andere de volgende onderdelen bevatten:

1. Doelen

Concrete uitwerking van de doelstellingen uit het beleidsplan. Wat wil een gemeente bereiken? Wanneer is iets geslaagd? Gaat het om het bereiken van aantallen of moeten mensen actie gaan ondernemen? Moet het op korte termijn iets opleveren of is het een langetermijninvestering? Wat moeten de baten zijn om de kosten te kunnen verantwoorden?

2. Doelgroep

Doelgroep(en) van de activiteiten. Wie, welke doelgroep, eventuele risicogroepen wil een gemeente bereiken? Of via wie? Zijn er specifieke problemen in de gemeente of organisatie? Gaat het om groepen die nog geen achterstanden hebben, beginnende problemen of juist om nazorg? Waarom deze groep (onderbouwing)?

3. Activiteiten

Een concrete uitwerking van activiteiten, die worden ingezet.

- **Activiteiten**

Wat biedt een gemeente aan? Welke interventies worden ingezet? En hoe zorgt een gemeente ervoor dat ze ook op de lange termijn kunnen blijven bestaan? Hoe hangen interventies samen?

- **Boodschap**

Wat wordt de boodschap? En hoe wordt die verpakt? Geef een theoretische onderbouwing van de interventie: op welke

beïnvloedbare factoren richt het project zich? Waaruit bestaat de behandeling van deze factoren?

- **Moment**

Het moment van inzetten van interventies is ook van belang. Life events zijn momenten waarop veel mensen de grip verliezen. Inwoners zijn dan onzeker en zoeken naar houvast/grip. Bijvoorbeeld bij het krijgen van een kind, echtscheiding, werkloosheid, pensioen of kinderen naar de middelbare school.

- **Zender**

Op welke manier en met welke strategie wordt de boodschap gebracht? En wie zendt deze boodschap? Geef een theoretische onderbouwing van de interventie: logische samenhang tussen doel, doelgroep en aanpak.

4. Speelveld

De omgeving is belangrijk. Welke domeinen binnen gemeenten zijn aangehaakt bij het uitvoeringsplan en de rol die zij hebben. En welke lokale partners betrokken zijn bij het uitvoeringsplan en de rol die zij hebben. Denk aan de rol van ouders en school bij financiële educatie. Het betrekken van de sociale omgeving is erg belangrijk. Het gaat om het meegeven van de juiste vaardigheden en kennis, maar minstens zo belangrijk is het goede voorbeeld geven en praten over geldzaken. De cursus 'Omgaan met geld' van het Nibud sluit ook aan bij de gedachte dat de sociale omgeving goed omgaan met geld versterkt.

5. Financiële middelen

De concrete invulling van de financiële middelen.

6. Planning

De tijdspanne en termijnen van het gehele uitvoeringsplan en per activiteit.

7. Borging

Het vastleggen van gemaakte afspraken.

8. Evaluatie

Een eindevaluatie en bij voorkeur ook tussentijdse evaluatie van de doelmatigheid en de doeltreffendheid van de activiteiten gerelateerd aan de beleidsdoelstellingen en gebaseerd op evaluatiecriteria. Evaluatie is een doorlopend proces en is onderdeel van de PDCA-cyclus.

Bij het maken van deze keuzes van effectieve interventies kan gebruik gemaakt worden van de "What works" principes⁴⁹. Deze zijn afgeleid uit meta-analyses en reviews van effectieve interventies in diverse sectoren.

Risicoprincipe

Richt de interventie zich op de doelgroep die het nodig heeft? Beschrijf deze doelgroep helder, met specifieke aandacht voor deze vraag en de mate waarin de doelgroep het nodig heeft.

Behoeftepincipe

Richt de interventie zich op veranderbare kenmerken die relevant zijn voor het kunnen vertonen van financiële zelfredzaamheid?

---

⁴⁹ What works, Jungmann, Folkerts en Wesdorp, 2012

Responsiviteitsprincipe	Op welke wijze houdt de interventie rekening met de mogelijkheden van de inwoner: leerstijlen, leervermogen, cultuur en motivatie?
Interventieprincipe	Welke methoden worden ingezet en waarom juist die methoden (zijn de methoden aantoonbaar/ aannemelijk effectief)?
Professionaliteitsprincipe	Wordt de interventie door de juist gekwalificeerde professionals uitgevoerd?
Betrouwbaarheidsprincipe	Wordt de interventie uitgevoerd als bedoeld binnen de juiste randvoorwaarden?
Structureringsprincipe	Is de interventie goed gestructureerd? Is het doel duidelijk, is het plan SMART.

Zie [hoofdstuk 9](#) Aan de slag met life event actiekaarten en [hoofdstuk 10](#) Aan de slag met financiële educatie voor een aantal tips en voorbeelden uit de praktijk.

Stap 4 Uitvoeren

Het kan helpen om als concrete uitwerking van het uitvoeringsplan een plan van aanpak op te stellen. Dit plan van aanpak beschrijft de concrete invulling van de activiteiten. Daarbij kan het goed zijn om in het plan van aanpak de volgende onderdelen mee te nemen:

- Welke personen betrokken zijn bij de activiteiten.
De activiteiten vragen mogelijk betrokkenheid van verschillende contactpersonen en collega's. Daarnaast verdient het aanbeveling om een gemeentelijk contactpersoon/toegewijd aanjager aan te stellen voor de voortgang en onderlinge afstemming.
- Het opzetten van een multidisciplinaire overlegstructuur met ketenpartners en de betrokken gemeentelijke domeinen.
- Een overlegstructuur op ambtelijk niveau samen met ketenpartners waarin de voortgang, knelpunten en actualiteiten worden besproken. Daarbij kunnen ook uitdagingen, behoeften en lessons learned worden gedeeld.
- Het samenstellen van een kernteam/stuurgroep.
Een overleg op bestuurlijk niveau dat een aantal keer per jaar bij elkaar komt. Aandacht voor een goede balans tussen wat haalbaar is met de beschikbare capaciteit en welke input wordt gevraagd is daarbij van belang.
- De duidelijke en eenvoudige route naar schuldhulpverlening voor ketenpartners om door te verwijzen.
Om te voorkomen dat inwoners, die bereikt worden met preventieactiviteiten, van de radar verdwijnen, is het van belang dat ketenpartners en gemeenten (of uitvoerende partij van schuldhulpverlening) afspraken maken over het warm doorverwijzen van inwoners, die aanvullende ondersteuning nodig hebben.
- Een mogelijke aanbesteding koppelen aan gebruikelijke termijn voor ketenpartners, in geval van bijvoorbeeld aan een schooljaar.

Zie [hoofdstuk 9](#) Aan de slag met life event actiekaarten en [hoofdstuk 10](#) Aan de slag met financiële educatie voor een aantal tips en voorbeelden.

Stap 5 Borging

De activiteiten uit het uitvoeringsplan kunnen leiden tot verschillende afspraken met gemeente, ketenpartners en externe partijen. Om deze afspraken goed te borgen kan bijvoorbeeld een convenant, een samenwerkingsovereenkomst of een addendum op een eerdere samenwerkingsovereenkomst worden opgesteld. In het speelveld ([hoofdstuk 8 Stap 2 Beleidsplan](#)) is inzichtelijk gemaakt of er mogelijk uitbestede diensten zijn. Daarbij is het goed om rekening te houden met wie hierbij het mandaat heeft om overeenkomsten of convenanten te ondertekenen.

Het vastleggen van afspraken helpt onder andere om hetzelfde beeld over de gemaakte afspraken te krijgen, vergemakkelijkt toekomstige evaluatie en zorgt ervoor dat de afspraken geborgd zijn bij eventuele personeelwisselingen. Afspraken kunnen betrekking hebben op de volgende onderdelen:

1. Uitvoering en rolverdeling

Afspraken over de uitvoering en rolverdeling tussen gemeente en ketenpartners.

2. Overlegmomenten inplannen

Voor de onderlinge afstemming kan het raadzaam zijn om vooraf een overlegstructuur op te zetten voor het borgen en het structureel maken van de gemaakte afspraken.

3. Tijdspad

Het is wenselijk om afspraken te maken over het tijdspad om de gewenste doelstellingen te realiseren en daarin eventuele onderlinge afhankelijkheden tussen activiteiten te benoemen.

Stap 6 Evalueren

Een evaluatie is gerelateerd aan de beleidsdoelstellingen en gebaseerd op evaluatiecriteria. Evaluatie is een doorlopend proces en is onderdeel van de PDCA-cyclus. Naast een eindevaluatie vindt bij voorkeur ook tussentijdse evaluatie van de doelmatigheid en de doeltreffendheid van de activiteiten plaats. Monitoring kan daarvan een onderdeel zijn.

Het uitvoeren van een evaluatie is belangrijk om twee redenen. Ten eerste om verantwoording over het gevoerde beleid te kunnen afleggen. Ten tweede geeft een evaluatie inzicht in de mate waarin het gevoerde beleid aan de doelstellingen heeft bijgedragen en wat de oorzaken zijn waardoor de doelstellingen wel of niet zijn gerealiseerd. Een evaluatie geeft input voor eventuele bijstelling van de beleidsdoelstelling of het uitvoeringsplan.

Er zijn drie soorten evaluaties die ingezet kunnen worden om een interventie te beoordelen⁵⁰.

- *Planevaluatie*

De planevaluatie wordt vooraf uitgevoerd, waarin wordt aangegeven welke effecten van de interventie verwacht mogen worden. Aan de hand van beantwoorde vragen over het doel, de doelgroep en de werkzame elementen van de interventie wordt bekeken of de interventie logisch is of dat de werkwijze moet worden aangepast.

- *Procesevaluatie*

De procesevaluatie gaat over de uitvoering van een interventie. Hierdoor kan tijdens het proces worden bijgestuurd op het moment dat de interventie niet plaatsvindt op de beoogde manier.

- *Effectevaluatie*

De effectevaluatie wordt gebruikt om inzicht te krijgen in wat de interventie in de praktijk oplevert. Hierbij wordt vooral gekeken naar welke veranderingen er zijn opgetreden. Er zijn verschillende vormen van effectevaluaties. Vaak wordt het gebruikt om verschil te meten in gedrag of kennis bij een persoon vóór de interventie en na afloop van de interventie. Een nadeel hiervan is dat niet geconcludeerd kan worden of het verschil daadwerkelijk komt door de interventie. Door het toevoegen van een controlegroep kan dit probleem verholpen worden.

Schouders eronder⁵¹ heeft een [Toolkit Evalueren & Innoveren](#) ontwikkeld met handvatten voor het ontwerpen, evalueren en implementeren van interventies.

---

⁵⁰ Preventie van Geldzorgen – 30 interventies in kaart 2024, HvA, HU, Kenniscentrum Psychologie en Economisch Gedrag, 2024

⁵¹ Schouders Eronder, een samenwerkingsverband tussen Divosa, Landelijke Cliëntenraad, NVVK, Sociaal Werk Nederland en VNG

Stap 7 Bijstellen

Op basis van de doorlopende evaluatie en monitoring van de uitvoering kan op de verschillende niveaus worden bijgesteld: doelstellingen en activiteiten/interventies. Door bij te stellen wordt teruggegrepen naar de eerdere stappen Beleidsplan of Uitvoeringsplan.

9. Aan de slag met life events

Gemeenten kunnen een belangrijke rol vervullen in schuldpreventie bij life events. Inwoners hebben bij veel life events al contact met gemeenten, zodat gemeenten een belangrijke informatieve rol kunnen vervullen. Daarnaast hebben gemeenten vaak al een preventieve aanpak bij life events, zoals bijvoorbeeld in het voorkomen van problematische scheidingen. Gemeenten werken in veel gevallen al samen met interne- en externe partners zoals bijvoorbeeld het Centrum voor Jeugd en Gezin of het Juridisch Loket. Daardoor kunnen gemeenten een coördinerende en verbindende rol spelen bij de aanpak en zorgen dat binnen die aanpak ook financiële zorgen en schuldpreventie een plaats krijgt.

9.1 Definitie

Een life event is een ingrijpende gebeurtenis in het leven. Inwoners die een life event meemaken lopen een verhoogd risico op financiële zorgen of schulden. Door informatievoorziening en het bieden van een steuntje in de rug rondom de life events kan worden voorkomen dat financiële problemen ontstaan.

9.2 Keuze van life events

Inwoners kunnen verschillende life events meemaken. Sommigen zijn positief en anderen hebben een meer negatieve lading. Bij veel life events moeten ook financiële keuzes worden gemaakt, of zijn er financiële consequenties. Er zijn veel life events te noemen. Voor deze handreiking is een keuze gemaakt voor 16 life events. De keuze voor deze life events is gebaseerd op gesprekken met gemeenten, SZW en ketenpartners en op keuzes die vanuit Nibud, Wijzer in Geldzaken, Mens Centraal en de Rijksoverheid zijn gemaakt.

Van deze life events is bekend dat het risico op het ontstaan van financiële problemen groot is:

1. We gaan uit elkaar.
2. Ik word 18.
3. Ik krijg een kind.
4. Mijn naaste is overleden.
5. Ik ga met pensioen.
6. Ik word mantelzorger.
7. Ik word werkloos.
8. Ik kom in de bijstand.
9. Ik ga samenwonen of trouwen.
10. Ik ga verhuizen (inclusief huis kopen).
11. Ik ga studeren.
12. Ik word ziek of arbeidsongeschikt.
13. Ik ga voor mijzelf beginnen.
14. Ik ga stoppen met ondernemen.
15. Ik kom naar Nederland.
16. Ik kom uit detentie.

Deze life events zijn door het [programma Verbinden Schuldendomein](#) uitgewerkt in [actiekaarten](#). De aanpak wordt in de volgende paragrafen toegelicht. Gemeenten kunnen eventuele andere life events op dezelfde manier uitwerken.

9.3 Actiekaarten

Per life event ontwikkelen we handzame actiekaarten, waarmee gemeenten zelf aan de slag kunnen. Deze kaarten bieden in één oogopslag links naar bestaande initiatieven, voorlichtingsmiddelen en methodes om te komen tot een integrale aanpak binnen een gemeente. Ook geeft het inzicht in achtergronden en relevante samenwerkingspartners, zowel binnen de gemeentelijke organisatie als daarbuiten.

9.4 De life event actiekaarten

Op elke actiekaart komen dezelfde onderwerpen terug. Hieronder zijn de onderwerpen puntsgewijs toegelicht, zodat gemeenten ook voor andere life events van deze aanpak gebruik kunnen maken.

9.4.1 Waarom kiezen voor dit life event

Het is voor gemeenten belangrijk om af te wegen met welke life events zij aan de slag willen. Voor het maken van een keuze kunnen gemeenten kijken naar verschillende punten:

- **Wat zeggen de cijfers?**

Inzetten op een life event is het meest interessant als het preventief werkt op een grote groep inwoners, of bij extreem kwetsbare situaties. Per life event is het interessant om te onderzoeken hoeveel inwoners per jaar met dit specifieke life event te maken hebben. Niet iedereen loopt evenveel risico op financiële problemen bij een life event.

Op elke actiekaart zijn bronnen opgenomen die voor dat life event relevant zijn. In algemene zin kan een gemeente gebruik maken van de volgende dashboards:

- CBS informatie over [levensloop](#)
- CBS opbouw [bevolking](#)
- [Waar staat je gemeente](#)

Daarnaast is binnen gemeenten zelf vaak informatie beschikbaar over leeftijdsopbouw en specifieke doelgroepen. Ook wordt op de actiekaarten aangegeven waar meer regionale cijfers te vinden zijn. Naast cijfers over de omvang van de doelgroep staat bij dit onderdeel ook informatie over het risico op schulden.

- **Meer informatie over de cijfers**

Hier wordt meer informatie gegeven over de cijfers. En zijn ook argumenten of rapporten opgenomen over waarom een life event prioriteit zou moeten krijgen. Naast feitelijke informatie en onderzoeken speelt ook het beeld dat over een life events bestaat bij zowel politiek als uitvoering een rol bij de keuze om met een life event aan de slag te gaan. Soms zijn ook doelgroepen al vastgelegd in een beleidsplan.

Om een compleet beeld te krijgen van risicogroepen, life events en de omvang van de mogelijke financiële problemen, is het essentieel om ook de kennis en inzichten van de lokale partijen in het speelveld te betrekken. De afdeling schuldhulpverlening of de daarvoor ingehuurd uitvoerder, de sociale dienst, het maatschappelijk werk, de sociaal raadslieden, de scholen, woningcorporaties, cliëntenraden of de deurwaarder beschikken allemaal vanuit hun dagelijks werk over inzichten in de aard en omvang van de mogelijke problemen.

Life event We gaan uit elkaar | Gemeente Almere

De gemeente Almere is koploper in het aantal scheidingen in Nederland. Voor hen een goede reden om juist aan dit life event aandacht te besteden⁵².

9.4.2 Partners

Bij dit onderwerp op de actiekaart worden samenwerkingspartners benoemd die betrokken zijn bij inwoners die dit life event doormaken. Denk daarbij aan partners binnen de gemeente zelf en aan partners die buiten de gemeente werkzaam zijn.

Life events hebben vaak betrekking op meerdere domeinen en leefgebieden. Een jongere die 18 jaar wordt moet niet alleen financieel een aantal zaken regelen, maar zal ook moeten nadenken over het inschrijven bij een woningbouwcorporatie en het registreren als donor. Een stel dat uit elkaar gaat moet financieel zaken regelen, maar mogelijk ook rondom het ouderschap. Tijdens een life event hebben inwoners vaak met meerdere publieke en private partijen contact. Ook vanuit de gemeente zijn per life event meerdere afdelingen betrokken.

Tegelijkertijd zijn deze partijen zich niet altijd bewust van de financiële componenten die bij het life event spelen en de mogelijke ondersteuning die een gemeente kan bieden, en zijn deze partijen vaak de vindplaats voor de doelgroep die het life event doormaakt. Samenwerking met deze partners heeft vele voordelen. De doelgroep komt beter in beeld en er kan integrale ondersteuning worden geboden.

9.4.3 Wat bestaat er al?

Bij dit onderdeel wordt verwezen naar informatie die al beschikbaar is. Relevante informatie voor inwoners die een life event doormaken veroudert snel. Als gemeenten gebruik maken van bronnen die de informatie up-to-date houden, voorkomen zij dat inwoners verkeerd worden geïnformeerd. Ook hoeft de gemeente zelf niet alle informatie te verzamelen. Bij elke life event staan relevante websites en apps waar een gemeente naar kan verwijzen.

---

⁵² [Huwten en huwelijksontbinding | CBS Statline, 2023](#)

Een paar landelijke websites als voorbeeld:

- Nibud.nl
- VNG.nl
- Rijksoverheid.nl
- Wijzeringeldzaken.nl

9.4.4 Voorbeelden van gemeenten

Om aan de slag te gaan met preventie bij life events is het nuttig om te onderzoeken welke andere gemeenten al met dit onderwerp aan de slag zijn. Daarom is bij elk life event een aantal voorbeelden van gemeenten opgenomen.

9.4.5 Rapporten en onderzoeken

Per life event zijn interessante rapporten en onderzoeken te vinden, waarin gemeenten kunnen lezen hoe aan een life event gewerkt kan worden. Denk daarbij aan onderzoeken over de doelgroep of over de wijze waarop de doelgroep het beste benaderd kan worden.

9.4.6 Quick Wins

Bij dit onderwerp worden suggesties gegeven om met kleine acties toch in te zetten op het life event zodat gemeenten dit kunnen afstemmen op beschikbare capaciteit en middelen.

Contentkalender life events | Gemeente Almere

De gemeente Almere heeft voor een groot aantal life events een contentkalender gemaakt, samen met de afdeling communicatie. Daarbij zijn koppelingen gemaakt zijn met goede momenten om te communiceren. Zo is elke maand aandacht voor twee life events en worden inwoners gewezen op websites voor meer informatie en op welke manier ze hulp kunnen vragen.

9.4.7 Speciale aandachtsgroepen

Bij elk life event zijn groepen te vinden die extra risico lopen op schulden of die extra aandacht vragen. Op elke actiekaart worden de belangrijkste aandachtsgroepen genoemd.

Informatiebijeenkomsten life events | Gemeente Utrecht

De gemeente Utrecht organiseert voor verschillende life events informatiebijeenkomsten. Daarbij werkt ze nauw samen met partners die de doelgroep al in beeld hebben, en sluit ze hierbij aan bij de stress die inwoners ervaren op het life event. Voor het life event “Ik ben arbeidsongeschikt” organiseert ze met werkgevers bijeenkomsten over wat dit betekent voor de financiën. Bij het life event “ik word 18” organiseert ze bijeenkomsten voor zowel ouders als de jongeren zelf. Voor beide groepen kan dit life event namelijk betekenen dat de financiële situatie verandert.

10. Aan de slag met financiële educatie

FE

Financiële educatie is een opgave die gemeenten of scholen niet afzonderlijk van elkaar kunnen oppakken. Het is juist belangrijk om hier gezamenlijk in op te trekken. Zowel gemeenten als scholen hebben een breed takenpakket waar weinig ruimte in zit. Door samen te werken kunnen beide partijen hun inzet optimaliseren: scholen vanuit de toegang tot, en het contact met, de jongeren en de ervaring met educatie in het algemeen, gemeenten vanuit de regisseursrol op schuldpreventie en het netwerk dat zij hebben.

De volgende infographic bevat een weergave van de belangrijkste bouwstenen voor het inrichten van financiële educatie.

10.1 Definitie

Financiële educatie richt zich op het vergroten van kennis, inzicht, vaardigheden en bewustzijn van jongeren op het gebied van persoonlijke en maatschappelijke financiële afwegingen. Het zorgt voor een beter begrip van dagelijkse geldzaken en stelt jongeren in staat om op elk levensmoment weloverwogen financiële keuzes te maken.

Om financiële educatie te begrijpen hebben jongeren basisvaardigheden nodig. Basisvaardigheden zijn taal- reken-, en digitale vaardigheden waar volwassenen voldoende over moeten beschikken om zich zelfstandig te kunnen redden in de maatschappij. Bij voldoende basisvaardigheden is een inwoner zelfredzaam (Jungmann e.a., 2023). Leren lezen en rekenen is geen schuldpreventie. Wel kunnen basisvaardigheden binnen een schuldpreventie interventie worden aangeleerd.

Financiële educatie is slechts een van de manieren om kennis op te doen over verantwoord omgaan met geld en verantwoord financieel gedrag te bevorderen. Andere manieren zijn

bijvoorbeeld financiële opvoeding, voorlichting, online tools, advies en coaching⁵³. Bij het voorkomen van financiële problemen staat financiële educatie ook niet op zichzelf: goede regulatie, toezicht en degelijke financiële producten spelen een rol belangrijke rol.

Voor financiële educatie op scholen zijn gemeenten afhankelijk van de samenwerking met scholen. Door financiële educatie structureel in te bedden in het onderwijs wordt er een brede basis gecreëerd zodat iedereen wordt bereikt.

Financiële geletterdheid

Financiële educatie kan bijdragen aan het vergroten van de financiële geletterdheid. Financiële geletterdheid bestaat volgens de OESD (Organisation for Economic Co-operation and Development)⁵⁴ uit een combinatie van financieel bewustzijn, kennis, vaardigheden, houding en gedrag die iemand nodig heeft om gezonde financiële beslissingen te nemen en uiteindelijk individueel financieel welzijn te bereiken. Financiële geletterdheid helpt daardoor onder meer om goede beslissingen te nemen met geld, schulden te voorkomen en meer geld te sparen⁵⁵.

Financiële geletterdheid is ook volgens onderzoekers van Hogeschool van Amsterdam, Hogeschool Utrecht en Universiteit Leiden⁵⁶ een cruciale randvoorwaarde voor gezond financieel gedrag ([hoofdstuk 4](#)). Zij hanteren een beperktere definitie voor financiële geletterdheid dan de OESD: het hebben van financiële kennis.

Gezond financieel gedrag

Zoals in [hoofdstuk 4](#) besproken is financiële geletterdheid alleen niet voldoende om ervoor te zorgen dat er gezond financieel gedrag wordt vertoond. Gezond financieel gedrag komt pas tot stand als er wordt voldaan aan drie voorwaarden: (1) weten, (2) kunnen en (3) handelen. Het is belangrijk dat mensen naast dat ze weten wat ze moeten doen, dit ook kunnen én het daarnaast voldoende belangrijk vinden om gezond te handelen. Dit sluit aan bij de definitie van financiële geletterdheid van de OESD.

10.2 Effectieve financiële educatie

Er zijn de afgelopen jaren verschillende onderzoeken⁵⁷ uitgevoerd om verantwoord financieel gedrag te bevorderen. Deze laten zien dat financiële educatie effectief kan zijn, als dit op een goede manier wordt aangepakt. Het beste werkt een gecombineerde inzet op weten, kunnen en handelen. Met alleen kennis (weten) kan gedrag niet veranderd worden. Daarvoor zijn ook vaardigheden (kunnen) nodig. En daarnaast moet er aandacht zijn voor wat er nodig is om die kennis en vaardigheden in de praktijk te brengen (handelen). Denk daarbij bijvoorbeeld aan

---

⁵³ [Rapport Effectieve manieren om verantwoord financieel gedrag te bevorderen | Wijzer in geldzaken, Nibud, 2017.](#)

⁵⁴ [OECD/INFE survey instrument tot measure digital financial literacy | OESD, 2024](#)

⁵⁵ [Onderzoek financiële geletterdheid, jongeren afgezet tegen het Nederlands publiek | Wijzer in geldzaken, 2023](#)

⁵⁶ [Preventie van geldzorgen, schulden en armoede, verschillende typen interventies in kaart | Hogeschool Utrecht, Hogeschool van Amsterdam, Universiteit Leiden, 2024](#)

⁵⁷ [Effectieve manieren om verantwoord financieel gedrag te bevorderen | Wijzer in geldzaken, Nibud, 2017](#), [A review of financial-literacy education programs for children and adolescents | Aisa Amagir, 2020](#)

motivatie, houding en geloof in eigen kunnen. Voor de aanpak van financiële educatie wordt het volgende meegegeven:

- *Financiële educatie vraagt om structurele inbedding*

Eenmalige of kortdurende interventies zorgen niet voor het gewenste niveau van financiële vaardigheden. Het meest effectief is een structurele aanpak gedurende de hele schoolloopbaan.

- *Financiële educatie als onderdeel van het curriculum*

Naast het bieden van aparte lessen, kan financiële educatie ook in lessen economie, maatschappijleer of mentorlessen worden geïntegreerd. Op de website van [Wijzer in geldzaken](#) is informatie te vinden over de kerndoelen en eindtermen ten aanzien van financiële vaardigheden. Financiële educatie wordt niet expliciet genoemd, maar biedt wel aanknopingspunten voor financiële educatie.

Voor het voortgezet onderwijs/onderbouw is bijvoorbeeld het volgende kerndoel geformuleerd:

KERND OEL 42: De leerling leert in eigen ervaringen en in de eigen omgeving effecten te herkennen van keuzes op het gebied van werk en zorg, wonen en recreëren, **consumeren en budgetteren**, verkeer en milieu.

Voor het mbo is over burgerschap bijvoorbeeld opgenomen:

De bereidheid en het vermogen om op adequate en verantwoorde wijze als **consument** deel te nemen aan de maatschappij.

Uit onderzoeken van onder andere Nibud en Wijzer in geldzaken komt naar voren dat de effectiviteit van financiële educatie wordt vergroot wanneer dit wordt ingebed in het curriculum van het onderwijs. Het is aan de scholen zelf om hieraan concrete invulling te geven.

- *Relevante voorbeelden helpen de boodschap te begrijpen en toe te passen*

Zeker bij jongeren is het van belang dat in de lessen voorbeelden of situaties worden gebruikt die aansluiten bij hun belevingswereld. Dat helpt om het geleerde in de praktijk toe te passen. Ervaringsleren wordt gezien als een effectieve manier om financiële kennis, houding en gedrag van jongeren te verbeteren. Ook blijkt het effectief om financiële educatie te koppelen aan belangrijke [life events](#), zoals de eerste bijbaan, studiekeuze of 18 jaar worden.

- *Ouders betrekken*

Om ervoor te zorgen dat financiële vaardigheden ook thuis worden besproken, kan gedacht worden aan huiswerkopdrachten, waarbij leerlingen met hun ouders over dit thema in gesprek gaan. Ook kan een informatieavond voor ouders zorgen voor meer betrokkenheid van ouders bij het ontwikkelen van financiële vaardigheden bij hun kinderen.

10.3 Financiële educatie in de praktijk

Een uitvoeringsplan op (schuld)preventie kan een leidraad zijn voor gemeenten om met financiële educatie aan de slag te gaan. Dit uitvoeringsplan komt voort uit de visie op (schuld)preventie, zie hiervoor [hoofdstuk 8 Stap 1](#). Idealiter is het een plan dat gedurende de looptijd doel en houvast biedt voor betrokken medewerkers. Tegelijkertijd kan het plan gedurende de looptijd worden bijgesteld op basis van tussentijdse evaluatie van de doelstellingen en bijbehorende activiteiten. Daarmee is het uitvoeringsplan een dynamisch document. Zie [hoofdstuk 8 Stap 3](#) voor het opstellen van een uitvoeringsplan.

Deze paragraaf biedt een aantal aandachtspunten ter ondersteuning van de inrichting van het uitvoeringsplan. Deze zijn gebaseerd op praktijkervaringen van gemeenten. We bespreken hieronder het binnenkomen bij scholen, waarbij aandacht is voor het plan van aanpak voor de invulling van het uitvoeringsplan, de borging van afspraken, evaluatie en ondersteunend materiaal.

Daarnaast is samenwerking met ketenpartners een belangrijk onderwerp in de aanpak van financiële educatie en de bredere schuldpreventie. Hieraan wordt in [hoofdstuk 7](#) uitgebreid aandacht besteed door dieper in te gaan op het speelveld, rolverdeling en samenwerking.

10.3.1 Het binnenkomen bij scholen

Gemeenten en scholen hebben beiden belang bij het vergroten van de financiële geletterdheid van jongeren, zodat jongeren onder andere goed voorbereid worden op hun aankomende financiële verplichtingen en verantwoordelijkheden als zij 18 jaar worden. Zowel gemeenten als scholen willen geldproblemen en schulden bij jongeren voorkomen en gelijke kansen creëren voor alle jongeren. Dit vraagt om een samenwerking tussen gemeenten en scholen. Om gemeenten hierin te ondersteunen is het proces van binnenkomen bij scholen stapsgewijs beschreven:

- [In beeld](#)
- [In contact](#)
- [In gesprek](#)
- [Afspraken maken](#)
- [Start uitvoeringsplan](#)
- [In gesprek blijven en doorontwikkelen](#)

1. In beeld

Voorafgaand aan het contact met scholen kunnen gemeenten in kaart brengen welke scholen zich in het werkgebied van de gemeente bevinden en of er al contacten zijn met (afdelingen van) de gemeente. Zie hiervoor hoofdstuk 6, waarin het belang wordt uitgelegd om het gehele speelveld van financiële educatie in kaart te brengen. Naast individuele scholen zijn er wellicht ook scholen die in een samenwerkingsverband werken of onder een overkoepelend orgaan vallen. Daarnaast zijn er mogelijk al vanuit de afdeling onderwijs van de gemeente contacten met scholen en is er van daar uit ook een overzicht van contactpersonen.

Uit de rondgang langs gemeenten, die voor deze handreiking is uitgevoerd, blijkt dat gemeenten financiële educatie vooral inzetten op het mbo als primaire doelgroep. De problematiek is nijpend op het mbo, zoals blijkt uit het [onderzoek naar de geldzaken van MBO-studenten van Nibud \(2021\)](#). Daaruit blijkt dat een kwart van de leerlingen op het mbo schulden of een lening heeft. Verder is het aantal leerlingen op het voortgezet onderwijs zeer omvangrijk. Inzet op het mbo is dan beter uitvoerbaar voor gemeenten. Daar waar mogelijk breiden gemeenten financiële educatie ook uit naar het voortgezet onderwijs. Dit is vaak afhankelijk van tijd en beschikbare middelen.

Financieel spreekuur | Gemeente Breda

“Wij werken goed samen met de scholen binnen de gemeente Breda. Zo hebben wij op de mbo-scholen een financieel spreekuur. Dit spreekuur is niet alleen van de gemeente, maar ook docenten worden hierin meegenomen. De docenten spreken hun waardering uit op de manier waarop wij studenten ondersteunen. De studenten krijgen tijdens of na de lessen de kans om met een ondersteuningsvraag bij ons langs te komen. Vragen over bijvoorbeeld DUO, belastingzaken, schulden en toeslagen. Buiten deze ondersteuning worden er ook gastlessen gegeven. Het spreekuur wordt gedraaid door hbo-studenten onder het mom ‘Jongeren helpen jongeren’. Hierdoor is de drempel om hulp te vragen lager.”

2. In contact

Voor het contact met scholen kan het helpen om meerdere communicatiekanalen in te zetten. Naast email of telefoon kan een bezoek aan een open dag ook zorgen voor een ingang. Het is ook aan te bevelen om afstemming te zoeken met de afdeling onderwijs van de gemeente voordat contact gelegd wordt met scholen.

Het aangrijpen van actuele ontwikkelingen of activiteiten kan helpen om het contact met een school te leggen of te hernieuwen. Denk hierbij aan de Week van het geld, een [subsidieregeling](#) of een nieuw beleidsplan op het gebied van financiële educatie.

Werkgroep Week van het geld | Gemeente Oude IJsselstreek

In de gemeente Oude IJsselstreek is een werkgroep actief om binnen de gemeenten jaarlijks de Week van het geld vorm te geven. Deze werkgroep bestaat uit de gemeente, jongerenwerk en sociaal werk. De 'werkgroep van de Week van het geld' benaderde een aantal scholen om laagdrempelig het gesprek te voeren over financiële educatie. Door als werkgroep van 3 organisaties aandacht te vragen voor financiële educatie, met als aanleiding de Week van het geld, is het gelukt om met scholen in contact te blijven. Door niet 'strak' vast te houden aan de Week van het geld, maar met de scholen mee te bewegen is het fundament gelegd voor de samenwerking. Afhankelijk van het thema of activiteiten die de gemeente organiseert, worden ook andere partijen aangehaakt. Het gaat dan om partijen die in de basis niet zijn aangesloten bij de werkgroep maar wel een waardevolle aanvulling zijn voor de activiteit van dat moment.

In de praktijk merken diverse gemeenten dat scholen vaak het belang van financiële educatie erkennen, maar dit om verschillende redenen (nog) niet aanbieden. Veelgenoemde oorzaken zijn gebrek aan capaciteit of ruimte in curriculum. Door in samenwerking met de afdeling onderwijs het contact te leggen met de scholen kunnen gemeenten laten zien dat er een gemeentelijke integrale aanpak is en ontstaat er meer draagvlak. Door bestaande relaties in te zetten wordt voorkomen dat scholen zich 'overvallen' voelen.

In het eerste contactmoment is het daarom erg belangrijk om op hoofdlijnen het volgende aan te kunnen geven:

- Waarom treedt de gemeente in contact en welk doel wordt beoogd?.
- Wat is er nodig om het doel dat de gemeente heeft op het gebied van financiële educatie te bereiken?:
  - Wat is het aanbod van de gemeente?
  - Wat is de boodschap die aanzet tot actie richting de betreffende school?

3. In gesprek

Op het moment dat een school openstaat voor een gesprek kunnen gemeenten de volgende onderdelen in dit gesprek en vervolgesprekken terug laten komen:

Beleidskader	• Wijze (of via welke activiteiten) waarop de gemeente samen met het speelveld de doelstellingen uit beleidsplan wil realiseren. • Beleidsplan als gemeentelijk kader voor financiële educatie.
Aanpak	• Toelichting op het aanbod van de gemeenten: ○ Wat levert het de school op? Waarom zouden scholen dit willen omarmen? ○ Welke rol vervult de gemeente?

- Welke ondersteuning kan een gemeente bieden naast het bieden van ondersteunend materiaal?
- Welke financiële ruimte is er?
- Toelichting op de verschillende rollen die scholen kunnen spelen in de uitvoering:
  - Bepalen van gezamenlijk aanpak voor structurele en effectieve financiële educatie.
  - Ondersteuning, zodat scholen makkelijker aan de slag kunnen gaan met financiële educatie.
- Ondersteunend materiaal:
  - Een centrale ingang voor lesmateriaal.
  - Een sociale kaart kan inzichtelijke maken welke bestaande activiteiten op het gebied financiële educatie beschikbaar zijn, waarop scholen eventueel kunnen aanhaken.

Vervolgproces

- Onder andere het maken van afspraken over proces en inhoud.

Ondersteunend materiaal

Gemeenten kunnen scholen ondersteunen door algemene materialen centraal beschikbaar te stellen. Dit helpt scholen om makkelijker aan de slag te kunnen met financiële educatie. In deze paragraaf wordt beschreven welk ondersteunend materiaal kan worden verstrekt.

• *Algemene informatie*

Scholen zijn vaak op zoek naar algemene informatie over financiële educatie voor de school zelf of voor haar leerlingen.

- Algemene informatie over bijvoorbeeld wat financiële educatie is, waarom het belangrijk is in de gemeente, welke mogelijkheden er zijn (zie ook onderwijspakketten) en welke ervaringen andere scholen hebben over het inpassen van financiële educatie in het curriculum.
- Informatie over doorverwijzing van leerlingen met financiële zorgen naar landelijke of lokale ondersteuning, afhankelijk van de ernst van de situatie.
- Ook informatie over bijvoorbeeld landelijke, regionale of lokale subsidieregelingen kan behulpzaam zijn.
- In de [Kennisbundel armoede & schulden](#) zijn verschillende publicaties over preventie te vinden.

Bijeenkomst onderwijsinstellingen | Gemeente Nijmegen

“In het najaar van 2023 is er een bijeenkomst voor onderwijsinstellingen georganiseerd waarin voorscholen werden geïnformeerd over de subsidieregeling Financiële Educatie Voortgezet Onderwijs. Ook werd de route voor jongeren naar hulp bij geldzorgen binnen Nijmegen uitgelegd.”

- **Onderwijspakketten**

Op de website geldlessen.nl van Wijzer in geldzaken wordt een overzicht geboden van lesprogramma's en materialen over omgaan met geld. Ook zijn op deze website verschillende onderzoeken over de effectiviteit van financiële educatie terug te vinden. Op basis van deze onderzoeken worden op deze website ook tips voor docenten opgenomen om financiële educatie van jongeren effectief aan te pakken.

Communicatie

Om de boodschap zo goed mogelijk over te brengen kunnen gemeenten, naast aandacht voor de inhoud van het gesprek, ook aandacht schenken aan de 'verpakking'. Hierbij kunt u bijvoorbeeld denken aan een pakkende presentatie en/of een toolkit van ondersteunend materiaal voor scholen. Gemeenten kunnen (meer) draagvlak creëren door zich in te leven in de situatie van scholen en door te laten merken dat zij de problematiek van scholen begrijpen. Dit is vooral van belang als een school nog geen financiële educatie aanbiedt of twijfelt over voortzetting.

4. Afspraken maken

Als gemeente en school/scholen het eens zijn over de uitvoering van activiteiten en doorverwijzing naar ondersteuning of hulpverlening, dan is het van belang dat deze afspraken worden vastgelegd. Dat kan bijvoorbeeld in een convenant of samenwerkingsovereenkomst om commitment en draagvlak te bevestigen. Soms is een wethouder geïnteresseerd om publieke aandacht op zo'n convenant of overeenkomst te vestigen. Dat kan zorgen voor extra aandacht voor financiële educatie.

Aanvullend kunnen ook afspraken worden vastgelegd over:

- Rolverdeling en contactpersonen
- Voortgang en overlegstructuur
- Evaluatiemomenten

De gemaakte afspraken worden opgenomen of gewijzigd in het uitvoeringsplan.

Zie ook [hoofdstuk 8 Stap 5 Borging](#)

Plan van aanpak voor invulling uitvoeringsplan

Het kan helpen om als vervolg op het uitvoeringsplan een plan van aanpak op te stellen. Dit plan van aanpak beschrijft de concrete invulling van de activiteiten. Daarbij kan het goed zijn om in het plan van aanpak de volgende onderdelen mee te nemen:

- *Welke personen betrokken zijn bij de activiteiten van financiële educatie.*

De activiteiten vragen mogelijk betrokkenheid van verschillende contactpersonen en collega's. Daarnaast verdient het aanbeveling om een gemeentelijk contactpersoon/toegewijd aanjager aan te stellen voor de voortgang en onderlinge afstemming.

- *Het opzetten van een multidisciplinaire overlegstructuur met scholen en de domeinen armoede, schulden en onderwijs.*

Een overlegstructuur op ambtelijk niveau samen met scholen waarin de voortgang, knelpunten en actualiteiten besproken worden. Daarbij kunnen ook uitdagingen, behoeften en lessons learned gedeeld worden.

- *Het samenstellen van een kernteam/stuurgroep per scholenverband/gemeenschap/school.*

Een overleg op bestuurlijk niveau dat een aantal keer per jaar bij elkaar komt. Aandacht voor een goede balans tussen wat haalbaar is met de beschikbare capaciteit en welke input wordt gevraagd is daarbij van belang.

- *De route naar schuldhulpverlening om jongeren door te verwijzen is duidelijk en eenvoudig uitgewerkt.*

Om te voorkomen dat jongeren met schulden van de radar verdwijnen, is het van belang dat scholen en gemeenten (of uitvoerende partij van schuldhulpverlening) afspraken maken over het warm doorverwijzen van de jongeren die aanvullende ondersteuning nodig hebben.

- *Een mogelijke aanbesteding te koppelen aan het schooljaar.*

Door een aanbesteding te koppelen aan de looptijd van één of meerdere schooljaren, voorkomen gemeenten dat er geen gastlessen meer beschikbaar zijn op scholen gedurende een schooljaar.

5. Start uitvoeringsplan

Wanneer activiteiten uit het uitvoeringsplan starten, is het van belang om regelmatig contact met de school houden over de voortgang en eventuele opstartproblemen. Dit is uiteraard ook afhankelijk van de rol die de gemeente inneemt en welke afspraken zijn gemaakt.

Zie ook [hoofdstuk 7](#) effectief samenwerken in de keten en [hoofdstuk 8 Stap 3](#) Uitvoeringsplan.

6. In gesprek blijven en doorontwikkelen

Gedurende de looptijd van het uitvoeringsplan is het van belang om periodiek de voortgang met de scholen te bespreken en evaluatiemomenten in te bouwen. Op basis van deze momenten wordt het uitvoeringsplan en/of convenanten waar nodig bijgesteld. Zie ook [hoofdstuk 8 Stap 6 Evalueren](#).

Het kan zijn dat scholen twijfelen over het voorzetten van financiële educatie, bijvoorbeeld vanwege capaciteitsvraagstukken. Dan is het van belang om dit zo concreet mogelijk te bespreken en op basis daarvan te onderzoeken welke aanvullende ondersteuning of alternatieven beschikbaar zijn vanuit de gemeente. Een belangrijk onderdeel in de samenwerking is dat gemeenten de scholen zoveel mogelijk ontzorgen.

10.4 Voorbeelden van samenwerkingsrelaties

In de volgende voorbeelden wordt weergegeven hoe gemeenten, scholen en ketenpartners samenwerken in het bredere kader van financiële educatie.

Inzet van budgetcoaches

Budgetcoaches kunnen spreekuren houden op scholen, geven voorlichting en advies in de klassen, lopen rond op de scholen en zijn een laagdrempelig aanspreekpunt.

Naast het beantwoorden van vragen helpen de coaches met:

- Studiefinanciering
- Toeslagen
- Subsidie voor leermiddelen
- Terugbetalen van schulden of verwijzen door

In de gemeente Amsterdam is al ruim 10 jaar op elke ROC een budgetcoach aanwezig. De gemeente Nijmegen steekt juist in om door workshops docenten en medewerkers zelf op te leiden voor deze rol.

Inzet van jongerenwerkers

Jongerenwerkers staan dicht bij de doelgroep jongeren: zij spreken hun taal en met de kennis over de leefwereld kunnen zij de doelgroep laagdrempelig bereiken. Een voorbeeld hiervan is de pilot '[Nooit meer skeer](#)' van Sociaal Werk Nederland (SWN). Volgens het [Nibud](#) heeft ruim één of de vier jongeren een betalingsachterstand. En uit een onderzoek uit 2021 van [Wijzer in geldzaken](#) werd duidelijk dat de meeste studenten niet goed in staat zijn om verstandige financiële keuzes te maken. Daarnaast zouden docenten graag gastlessen geven over financiële zaken voor de studenten. Scholen hebben zelf maar beperkte mogelijkheden om hier extra aandacht aan te geven gezien het volle lesprogramma.

Deze pilot heeft als doel om inzicht te krijgen in hoe jongerenwerkers kunnen bijdragen in het tegengaan van schulden bij mbo-studenten, en om de drempel te verlagen om hulp te vragen. Financiële educatie en het praten over wat jongeren kunnen doen bij een schuld gaan hand in hand. Hierbij is het belangrijk dat jongeren zien dat zij niet de enigen zijn en dat schulden iedereen kunnen overkomen. In de jongerenwerker kunnen zij iemand herkennen die zij vertrouwen. De jongerenwerkers geven voorlichting op de scholen en de jongeren kunnen ook anoniem op school bij hen terecht voor een gesprek. Als er sprake is van ernstige schulden kunnen jongeren ook een brugfunctie vervullen tussen jongeren en schuldhulpinstanties.

Op basis van de ervaringen in deze pilot stelt SWN na afloop van het project een handreiking op. De pilot wordt uitgevoerd in de gemeente Hoorn, 's-Hertogenbosch en Katwijk/regio Duin- en Bollenstreek.

IV Verdieping

11. Literatuuroverzicht

[Preventie van geldzorgen, schulden en armoede | Hogeschool Utrecht, Hogeschool van Amsterdam, Universiteit Leiden, Kenniscentrum Psychologie en Economisch gedrag](#)

[Visual De kwetsbare burger bestaat niet | theRevolution, BZK, 2023](#)

[Campagne-effectonderzoek Kom uit je schuld | SZW, 2021](#)

[Preventie: voorkomen is beter dan genezen | Hogeschool van Utrecht en Hogeschool van Amsterdam | oktober 2012.](#)

[De onbenutte kracht van schuldpreventie | Tamara Madern.](#)

[Eerder uit de schulden: wat werkt? | Verwey-Jonker Instituut, Hogeschool Utrecht lectoraat Schulden en Incasso \(HU\), Centraal Bureau voor de Statistiek \(CBS\), Pharos, zes gemeenten \(Amsterdam, Arnhem, Deventer, Gouda, Haarlem en Utrecht\) en drie samenwerkingspartners \(voormalig Netwerk Sociale Inclusie, ontstaan uit samengaan van Federatie Opvang en RIBW Alliantie\), Save the Children \(SC\) en Bureau Bartels \(BB\)](#)

[Preventie van geldzorgen, schulden en armoede, verschillende typen interventies in kaart | Hogeschool Utrecht, Hogeschool van Amsterdam, Universiteit Leiden, 2024](#)

[Samen navigeren door onzekere tijden | Deloitte 2024](#)

[Nationale Monitor Geldzorgen | Wijzer in geldzaken 2024](#)

[Geldzaken in de praktijk | Nibud 2024](#)

[Onderzoek financiële geletterdheid, jongeren afgezet tegen het Nederlands publiek | Wijzer in geldzaken, 2023](#)

[Rapport rondkomen en betalingsproblemen, Ervaringen van Nederlandse huishoudens in onzekere tijden | Nibud, 2022](#)

[Vooral hoge inkomens sparen, kwart van Nederlanders heeft te kleine buffer | NU.nl, 26 juni 2024](#)

[Nibud | geldproblemen in Nederland 2024](#)

[Schuldenproblematiek in beeld | CBS, 2024](#)

[Geldstress bij jongere, een longitudinaal onderzoek naar geldstress bij jongeren | Nibud, 2022](#)

[Nibud mbo-onderzoek 2021, onderzoek naar de geldzaken van mbo-studenten | Nibud, 2021](#)

[Nibud Scholierenonderzoek. onderzoek naar scholieren en hun geldzaken | Nibud, 2020](#)

[Onderzoek 'Hoe ben jij Geld de Baas? onderzoek onder jongeren van 16-19 jaar over omgaan met geld en hun financiële toekomst | Wijzer in Geldzaken, 2024](#)

[When financials get tough, life gets rough? Problematic debts and ill health | CPB, 2021](#)

[Meetbare en merkbare waarde van financiële hulpverlening: een nieuw perspectief | NVVK, 2022](#)

[Schulden klein houden en perspectief bieden, naar een paradigmashift in de incasso waar zowel schuldeisers als debiteuren van profiteren | SchuldInfo, HU, LSR, 2023](#)

[Geldstress bij jongere, een longitudinaal onderzoek naar geldstress bij jongeren | Nibud, 2022](#)

[Rapport Jongvolwassenen en hun financiële doelen | Nibud, Rabobank, 2022](#)

[Preventie van geldzorgen, schulden en armoede, verschillende typen interventies in kaart | Hogeschool Utrecht, Hogeschool van Amsterdam, Universiteit Leiden, 2024](#)

[Grip, het maatschappelijk belang van persoonlijke controle | WRR, 2023](#)

[Weten is nog geen doen | WRR, 2017](#)

[Influence: The Psychology of Persuasion | Robert Cialdini, 1984, 2016](#)

[De kwetsbare burger bestaat niet, the Revolution, 2023](#)

[Basisvisie Financiële Educatie, Wijzer in geldzaken, januari 2009.](#)

[Schuldpreventiewijzer, Wijzer in geldzaken, MO groep, Divosa, ministerie van SZW, NVVK, Nibud, VNG, 2011](#)

[Effectieve manieren om verantwoord financieel gedrag te bevorderen, Wijzer in geldzaken, Nibud, 2017, A review of financial-literacy education programs for children and adolescents, Aisa Amagir, 2020.](#)

[What works, Jungmann, Folkerts en Wesdorp, 2012](#)

[Huwen en huwelijksontbinding | CBS Statline, 2023](#)

[Rapport Effectieve manieren om verantwoord financieel gedrag te bevorderen | Wijzer in geldzaken, Nibud, 217.](#)

[OECD/INFE survey instrument tot measure digital financial literacy | OESD, 2024](#)

[Onderzoek financiële geletterdheid, jongeren afgezet tegen het Nederlands publiek | Wijzer in geldzaken, 2023](#)

[Schaarste, Eldar Shafir | Sendhil Mullainathan, 2013](#)

[Wat is de relatie tussen basisvaardigheden en schulden? | Expertisepunt Basisvaardigheden, 2018](#)

<https://www.lezenenschrijven.nl/informatie-over-laaggeletterdheid-nederland>

[Laaggeletterdheid en schulden; verkenning van de invloed van laaggeletterdheid op schulden | Ecorys, Stichting Lezen en schrijven, 2018](#)

Bijlage I Gerelateerde onderwerpen

De volgende onderwerpen hebben een belangrijke rol bij schuldpreventie, maar zijn geen onderdeel van deze handreiking. Wel is het voor gemeenten van belang om in de aanpak van schuldpreventie hier ook aandacht voor te hebben.

- Inkomenszekerheid
- Basisvaardigheden
- Onbewust gedrag bij financiële keuzes
- Vroegsignalering
- Samenhang met handreiking financiële begeleiding
- Financiële educatie voor andere doelgroepen

- *Inkomenszekerheid*

Inwoners moeten beschikken over voldoende middelen om hun financiën op orde te houden. Steeds meer mensen hebben structureel te weinig inkomen om aan al hun verplichtingen te voldoen. Er zijn ook inwoners die tijdelijk te weinig inkomen hebben, doordat zij bijvoorbeeld hun baan verliezen of te maken hebben met ziekte. Inkomenszekerheid is een belangrijke randvoorwaarde bij het voorkomen van schulden. Als mensen geen inkomenszekerheid hebben, stellen zij bijvoorbeeld belangrijke financiële beslissingen uit of nemen ze deze helemaal niet. Het ervaren van een inkomenstekort leidt tot stress en heeft een sterk negatief effect op iemands zelfbeeld en zelfvertrouwen. Ook grijpt het in op de hersengebieden die verantwoordelijk zijn voor doelgericht gedrag, impulscontrole en omgaan met emotionele prikkels⁵⁸. [Bestaanszekerheid](#) ligt grotendeels buiten de invloedssfeer van gemeenten en is een verantwoordelijkheid van het Rijk.

- *Basisvaardigheden*

Om financieel gezond gedrag te laten zien, moet een inwoner ook beschikken over voldoende basisvaardigheden⁵⁹. Veel inwoners hebben deze basisvaardigheden niet. Een volwassene is laaggeletterd, als hij moeite heeft met lezen, schrijven en/of rekenen. Vaak heeft die volwassene dan ook beperkte digitale vaardigheden. Dit heeft gevolgen voor de financiële gezondheid van inwoners. Zo hebben deze inwoners moeite met het betalen van rekeningen, het bijhouden van hun budget en het controleren van betalingen.

In Nederland hebben 2,5 miljoen mensen van 16 jaar en ouder moeite met lezen, schrijven en/of rekenen⁶⁰. Dat is 18% van alle mensen in Nederland, ongeveer 1 op de 6 mensen. Inzetten op het vergroten van basisvaardigheden is ook een manier om het risico op schulden bij inwoners te verkleinen.

Om als inwoner mee te kunnen doen in huidige informatiesamenleving zijn drie basisvaardigheden vereist: het kunnen omgaan met digitale middelen (digitale vaardigheden), voldoende geletterd zijn (geletterdheid) en het (tot op een bepaald niveau) kunnen verwerken van cijfermatige prikkels

---

⁵⁸ Schaarste, Eldar Shafir | Sendhil Mullainathan, 2013

⁵⁹ [Wat is de relatie tussen basisvaardigheden en schulden? | Expertisepunt Basisvaardigheden, 2018](#)

⁶⁰ <https://www.lezenenschrijven.nl/informatie-over-laaggeletterdheid-nederland>

(gecijferdheid). In het schuldendomein is veel aandacht voor laaggeletterdheid⁶¹. Een onderwerp dat vaak onderbelicht blijft is laaggecijferdheid. Laaggecijferdheid betekent dat je moeite hebt met het verwerken van cijfermatige prikkels⁶². Zowel laaggeletterdheid als laaggecijferdheid vergroten het risico op het ontstaan van schulden. Moeite hebben met lezen, schrijven en/of rekenen heeft een grote invloed op de snelheid waarmee beginnende schulden kunnen uitgroeien tot problematische schulden⁶³. Deze vaardigheden zijn belangrijk om financiële geletterdheid op het gewenste niveau te brengen. Het is dan ook van belang om lagere basisvaardigheden op tijd te signaleren en onderdeel te maken van de visie en/of inzet op preventie van schulden.

- *Onbewust gedrag bij financiële keuzes*

Slechts een beperkt deel van ons financieel gedrag is bewust. Veel van ons financiële gedrag is onbewust, waarbij geen rationele afweging gemaakt wordt. Dit onbewuste gedrag is niet te beïnvloeden door het vergroten van kennis, maar wel door het bewust maken van onbewust gedrag. Dit kan door het aanpassen van de vormgeving en manier van kiezen als financiële keuzes gemaakt moeten worden, de zogeheten keuzearchitectuur. Bijvoorbeeld doordat financieel de slimste keuze als standaard wordt aangegeven en andere keuzes dus bewust gemaakt moeten worden. Denk daarbij aan DUO die de standaard keuze voor lenen op €0 heeft gezet.

Onbewust verkeerde keuzes maken kan ook aangepakt worden door de inzet van consumentenbescherming. Denk daarbij aan bescherming van consumenten bij *direct pay* opties of online gokken. Aanpassingen in keuze architecturen en het verbeteren van consumentenbescherming dienen op landelijk niveau ontwikkeld te worden.

- *Vroegsignalering*

De termen vroegsignalering en schuldpreventie worden vaak in één adem genoemd. Bij vroegsignalering worden inwoners in een zo vroeg mogelijk stadium in beeld gebracht om vroegtijdige hulpverlening mogelijk te maken. Deze inwoners hebben dan al daadwerkelijk te maken met achterstanden. Dit in tegenstelling tot schuldpreventie, waarbij de inzet gericht is op het voorkomen van schulden. Meer informatie over vroegsignalering is te vinden in de "[Leidraad Vroegsignalering](#)".

- *Samenhang met handreiking financiële begeleiding*

Het doel van financiële begeleiding is om te voorkomen dat er bij inwoners weer financiële problemen ontstaan (terugval). Door financiële begeleiding in te zetten, wordt gewerkt aan het versterken van de vaardigheden en het stimuleren van gezond financieel gedrag van de inwoner. Dit heeft positieve effecten op de financiële gezondheid van de inwoner waardoor ingezet wordt op duurzame uitstroom. Tegelijkertijd heeft dit ook effecten op andere leefgebieden van de inwoner.

Inzetten op financiële begeleiding draagt ook bij aan de stabilisatie van inwoners, waardoor schuldregelingen sneller tot stand kunnen komen. Het bieden van financiële begeleiding heeft ook

---

⁶¹ Laaggeletterd betekent dat iemand de taal of talen die hij spreekt slecht beheerst. Deze groep mensen heeft bijvoorbeeld moeite met lezen, schrijven en/of rekenen. Anderstaligen zijn niet per definitie laaggeletterd. Met hen kun in veel gevallen in hun eigen taal (of in een gezamenlijke taal) wel 'op niveau' gesproken worden.

⁶² Definitie HU, het Instituut voor Recht en lector schuldpreventie en vroegsignalering aan de Hogeschool Utrecht

⁶³ [Laaggeletterdheid en schulden: verkenning van de invloed van laaggeletterdheid op schulden | Ecorys, Stichting Lezen en schrijven, 2018](#)

effect op inwoners die gebruik maken van budgetbeheer. Door in te zetten op het vergroten van kennis en vaardigheden en door te werken aan financieel gezond gedrag, kan een inwoner sneller uitstromen uit budgetbeheer. Inwoners die gebruik maken van beschermingsbewind kunnen door het inzetten op financiële begeleiding mogelijk eerder de stap maken naar financieel zelfredzaam of naar lichtere instrumenten zoals budgetbeheer.

De effecten van financieel begeleiden zijn niet direct zichtbaar. Daarnaast kan het ook zo zijn dat de effecten van financieel begeleiden zichtbaar zijn op andere leefgebieden dan op het vlak van financiën. Dat vraagt van gemeenten om inzet te plegen op begeleiden zonder dat altijd direct de resultaten zichtbaar zijn. In de handreiking financiële begeleiding is uitgewerkt op welke manier gewerkt kan worden aan financiële gezondheid tijdens een schuldhulpverleningstraject.

- *Financiële educatie voor andere doelgroepen*

Gemeenten kunnen financiële educatie uiteraard ook op andere doelgroepen richten, zoals bijvoorbeeld basisschoolleerlingen, inwoners met een LVB of volwassenen vanaf 27 jaar met een laag inkomen. De huidige praktijk laat zien dat steeds meer jongeren aan de slag gaan als zelfstandig ondernemer. Ook voor hen is het van belang om vroegtijdig financiële vaardigheden te hebben en deze verder te ontwikkelen. In deze handreiking wordt over financiële educatie aan deze doelgroepen geen aandacht besteedt; de scope richt zich uitsluitend op de samenwerking met scholen voor VO en MBO.